

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΕ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1/15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1976 | ΑΡΙΘ. 23-24

ΓΝΩΜΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΜΑΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

ΕΠΑΓΡΥΠΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ

Αυτό τὸν καιρὸ στὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐπικαιρότητος βρίσκεται τὸ ζήτημα τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου». Θέμα συζητήσεως ἀπὸ τίς στῆλες τοῦ τύπου καθὼς καὶ ἀπὸ εἰδικὴ ἐκπομπὴ τῆς τηλεοράσεως τὸ βράδου τῆς 12ης Νοεμβρίου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπουσίασε—ἐγκληματικὰ κατὰ τὴν γνώμη μου—ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἦταν καὶ εἶναι κατὰ πόσον εἶναι ὀρθὸ τὸ μέτρο, ποῦ μὲ εἰδικὸ σχέδιο νόμου προβλέπεται. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐπίσημα λάβει ἀρνητικὴ θέσι ἀπέναντί του. Καὶ αὐτὸ σχολιάζεται ποικιλοτρόπως, ἀνάλογα μὲ τὴν προσωπικὴ τοποθέτησι τοῦ καθενός. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ μὴ ψηφισθῇ ἀπ' τὴ Βουλὴ τὸ νομοσχέδιο θεωροῦν ὀρθὴ γι' αὐτὸ καὶ ἐπικροτοῦν τὴν γνώμη τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἄλλοι τὴν ἐπικρίνουν, ἀποκαλώντας τὴν ἀρτηριοσκληρωτικὴ, σκιοταδιστικὴ καὶ ἀνίκανη νὰ συλλάβῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἄλλ' ἄς πλησιάσουμε τὸ θέμα.

* *

Τὸ ἐπίμαχο νομοσχέδιο εἰσάγει δύο καινοτομίες στὴ ρύθμισι τῶν λόγων τοῦ διαζυγίου. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται «ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως» καὶ ἡ δευτέρη ἔχει ἐπικρατήσει σὰν «αὐτόματο διαζύγιο». «Ὅλα τὰ πυρὰ μας στρέφονται, κατὰ κανόνα, ἐναντίον τοῦ «αὐτομάτου» ἐνῶ ὁ «ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς» μὲ τὴ νέα του μορφή δὲν μᾶς συγκινεῖ. «Ὅμως τὸ «αὐτόματο» εἶναι μιὰ ἐξειδικευμένη συνέπεια τοῦ πρώτου λόγου, ποῦ κι' ἂν ἔλειπε, σὲ τίποτε δὲν θ' ἄλλαζαν τὰ πράγματα, μιὰ καὶ μὲ τὸν ἀντικειμενικὸ κλονισμὸ καλύπτεται ὅχι ἀπλῶς ἡ βχρονὴ διαστάσις τῶν συζύγων, ἀλλ' ἀκόμα καὶ ἡ βμηνος, ἂν, ἐννοεῖται, κατὰ τὴν ἐπιχειρηματολογία τῶν διαδίκων καὶ τὴν κρίσι τοῦ δικαστοῦ, αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἔχει ἀνεπανόρθωτα κλονίσει τὸν γάμο. Ἀντι-

κειμενικός δὲ κλωνισμὸς κατὰ τὸ σχέδιον νόμου σημαίνει κάθε παράπτωμα πού εἶναι δυνατό κατὰ τὴν συγκεκριμένη ἐκτίμησι τοῦ δικαστοῦ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκλόνισε τόσο πολὺ τίς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς συζύγους, ὥστε νὰ κριθῆ βάσιμα ὡς τὸ κακὸ πού ἔγινε εἶναι ἀνεπανόρθωτο καὶ ἔλα αὐτὰ ἀνεξαρτήτως χρόνου καὶ ὑπαιτιότητος. Στὴν περίπτωσι αὕτη θὰ δίνεται τὸ διαζύγιον, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὸ παράπτωμα αὐτὸ θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἐπικαλεσθῆ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς συζύγους, πού τὸ ἔκανε. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἴδιος ὁ πταίστης θὰ μπορῆ μετὰ ἓνα μῆνα π.χ. ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου νὰ ζητήσῃ διαζύγιον, ἔνεκα τοῦ λόγου πού αὐτὸς ἐδημιούργησε, ἐνῶ μέχρι τώρα αὐτὸ τὸ δικαίωμα τὸ εἶχε μόνο ὁ ἀναίτιος σύζυγος. Αὐτὸ σημαίνει ἀντικειμενικός κλωνισμὸς τοῦ γάμου», κατὰ τὸ νομοσχέδιον.

“Ὅπως εἶναι φανερὸ ὁ νεοεισαγόμενος αὐτὸς θεσμὸς συνιστᾷ ἐπαναστατικὴ μεταβολὴ στὰ μέχρι τώρα ἰσχύοντα, ἐν σχέσει μὲ τοὺς λόγους διαζυγίου, καὶ ἀνοίγει τὴ θύρα γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε αὐθαιρεσία σὲ βάρους τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τοῦ ἀναίτιου μέρους τῆς συζυγίας. Κι’ ὅμως αὕτη ἡ τορπίλλη στὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας μένει ἀνενόχλητη καὶ ὁ πόλεμος διεξάγεται ἐναντίον τοῦ «αὐτομάτου» πού εἶναι μᾶλλον ἀθῶο, μπροστὰ στὸ κακὸ πού μπορεῖ νὰ προξενήσῃ ὁ προηγούμενος λόγος. Βέβαια ὑπάρχει ἡ ἐγγύησι τῆς δικαστικῆς κρίσεως. “Ὅμως οἱ δικασταὶ χρησιμοποιοῦν ὠρισμένα ἀποδεικτικὰ μέσα γιὰ νὰ σχηματίσουν ἀδικανικὴν πεποίθησιν» περὶ ἐνὸς πράγματος. Καὶ ἂν σήμερα, πού ὅπως δὴποτε ὁ νόμος περιορίζει τίς ψευδοδικεὺς διαθέσεις τῶν ἐνόχων, μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἔχει τοποθετήσῃ στὴ θέσι τοῦ ἀμυνομένου, οἱ δικασταὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀναγνωρίζουν τὴν ἀδυναμία προσπελάσεως τῆς δικαστικῆς κρίσεως σὲ ὅλες τίς λεπτομέρειες τῶν γεγονότων, φαντασθῆτε τί θὰ γίνῃ αὔριο, πού οἱ ἔνοχοι σύζυγοι ἀπὸ ἀμυνομένοι θὰ γίνουν ἐπιτιθέμενοι καὶ θὰ ἐπιστρατεύσουν γιὰ τὴ δικαίωσι των τὰ ἐπιχειρήματα, πού οἱ ἴδιοι μεθοδικὰ θὰ τεχνουργήσουν εἰς βάρους τοῦ ἄλλου μέρους τῆς συζυγίας. Ἡ δικαστικὴ κρίσις θὰ δυσχερανθῆ ἀκόμη περισσότερο καὶ ὁ σκοπὸς ἐκείνων πού θέλουν μὲ κάθε τρόπο νὰ χωρῖσουν θὰ ἐπιτευχθῆ. Καὶ ἔπειτα ἀπ’ αὐτὰ διερωτᾶται κανεὶς γιὰ ποιά ἐξυγίανση τοῦ γάμου μιλοῦν οἱ κυβερνητικοὶ παράγοντες καὶ ὅσοι σιγοντάρουν τὴν προσπάθεια ἐπιψηφίσεως τοῦ νομοσχεδίου; Ἐξυγίανση θὰ ἔχουμε ἢ ἐπιδείνωσι τῆς καταστάσεως;

Γιὰ νὰ γίνουμε πιὸ σαφεῖς ἂς ἀναφέρουμε ἓνα παράδειγμα. Κάποιος σύζυγος μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνον ἐγγάμου συμβιώσεως, γιὰ τὸν ὁποιονδήποτε λόγο, συνάπτει σχέσεις μὲ μιὰν ἄλλη γυναῖκα καὶ ἐγκαταλείπει τὴν νόμιμη. Ἐπιδιώξις του τώρα εἶναι νὰ χωρί-

ση τὴν πρώτη καὶ νὰ πάρη τὴν δεύτερη. Ἄν ἔφταιγε σὲ κάτι ἢ πρώτη, ὁ νόμος τοῦ παρέχει σήμερα τὸ δικαίωμα νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴ διαζύγιου. Τώρα ὅμως πού αὐτὸς φταίει καὶ ἡ νόμιμη σύζυγός του εἶναι ἀνεύθυνη, μπορεῖ, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο, καὶ ὁ ἴδιος νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον. Θὰ ἐμφανισθῇ λοιπὸν μπροστὰ στὸ δικαστήριον καὶ θὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ γάμος του ἔχει ἀνεπανόρθωτα κλονισθῆ, ἀπόδειξις ὅτι ἔχει διακοπῆ ἢ συμβίωσις στὸ ἴδιο σπίτι, ἔχει ἀνοιχθῆ νέον σπίτι, δὲν ὑπάρχει περίπτωσις ἐπανασυνδέσεως. Ἄν θὰ μπορούσαμε ὑποθετικὰ νὰ διακινδυνεύσουμε τὴν δικαστικὴν κρίσιν στὸ σημεῖον αὐτό, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐνδεχομένως ὁ δικαστὴς νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι δὲν κλονίσθηκε ἀνεπανόρθωτα ὁ γάμος καὶ δὲν δίνει τὸ διαζύγιον. Ὁ ὑπαίτιος ὅμως σύζυγος δὲν θὰ ἀπογοητευθῆ. Θὰ κἀνῃ ὑπομονὴ καὶ θὰ περιμένῃ νὰ περάσῃ λίγος καιρὸς ἀκόμη γιὰ νὰ ἐπανεέλθῃ πάλι μὲ τὸ ἴδιο αἶτημα. Ἄν καὶ πάλι ἀπορριφθῆ, δὲν θὰ γυρίσῃ στὸ σπίτι του, ἀλλὰ θὰ περιμένῃ νὰ συμπληρωθοῦν 6 χρόνια διαστάσεως, ὅποτε μὲ ὅσα ἔχουν προηγηθῆ τὸ δικαστήριον εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ δώσῃ τὸ διαζύγιον. Νὰ γιὰ τὸ νομοσχέδιον δὲν περιορίσθηκε στὸν ἀντικειμενικὸ κλονισμό, ἀλλὰ συμπλήρωσε τὴ διάταξιν μὲ τὴν βετία τῆς διαστάσεως, ὥστε νὰ διαλυθοῦν ὅπωςδήποτε οἱ γάμοι αὐτοί.

* *

Οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ νομοσχεδίου ἐπικαλοῦνται βέβαια ὠρισμένους λόγους γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ μέτρο αὐτό. Καλὸν εἶναι νὰ δοῦμε τί ἰσχυρίζονται, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἓνας ἀντίλογος. Θὰ τὰ ἀναφέρουμε σημειώνοντας ἀντίστοιχα τίς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας.

α) Λένε οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ «αὐτομάτου»: Δὲν πρόκειται γιὰ αὐτόματο στὴν κυριολεξία. Προβλέπεται δικαστικὴ κρίσις καὶ ἐκτίμησις. Ὁ δικαστὴς δηλ. κάθε φορὰ δὲν θὰ περιορίζεται στὴ διάταξιν ἀπλῶς πὼς πέρασε ἓνα βχρονον χρονικὸ διάστημα χωρισμοῦ, ἀλλὰ θὰ ἐξετάζῃ ἂν ἡ κατάστασις πού ἔχει δημιουργηθῆ ἀποκλείει τὴν ἐπανασύνδεσιν τῶν συζύγων. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν θὰ ἰδεται τὸ διαζύγιον.

Ἀπαντώντας στὴν, ἐκ πρώτης ὄψεως λογικὴν, ἐνστασιν αὐτῆ, ἔμε πὼς καὶ ἔμεῖς τὸν ὄρον «αὐτόματο διαζύγιον» δὲν χρῆσιμοποιοῦμε κατὰ κυριολεξίαν, ἀλλὰ καταχρηστικὰ σὰν *terminus* γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουμε πὼς, στὴν πραγματικότητά ἢ ἰατυμπανιζομένη δικαστικὴ κρίσις ἐλάχιστα περιθώρια κινήσεων ἔχη καὶ θὰ ἀσφυκτιᾷ μέσα στὰ στενὰ πλαίσια πού θὰ ἔχουν κόπμα, τίς περισσότερες φορές, κατασκευασθῆ, γιὰ νὰ ὀδηγηθῆ καὶ πού βρίσκονται οἱ στόχοι τῶν ἐνδιαφερομένων. Καὶ ἐξηγοῦμαι ἀφέστερα. Ὅταν ὁ δικαστὴς θὰ βρεθῆ πρὸ τετελεσμένων κατα-

στάσεων, όπου ο σύζυγος θα έχη εγκαταλείψει την σύζυγο, θα έχη συνάψει σχέσεις με άλλην, θα έχη μοιχογέννητα παιδιά και θα ισχυρίζεται πώς του είναι αδύνατο να επιστρέψη στη συζυγική έστία, τί θα κάμη ο δικαστής; Δέν θα «έξαναγκάζεται» από την κατάσταση να έندώση και να συμφωνήση, έν ύφει μάλιστα και του έπομένου δικαιολογητικού λόγου, μιá και ό γάμος αυτός θα φαίνεται πιά «νεκρός»; "Ας μη άπατώμεθα. Τό σκηνικό θα είναι τέλειο και τό διαζύγιο θα δίδεται. Ποιός όμως θα έρευνήση μήπως ή κατασκευή του σκηνικού έγινε όχι άπλώς με ύπαιτιότητα, αλλά και με δόλον του ενδιαφερομένου, μεθοδικά και συστηματικά; 'Η 'Εκκλησία για τό σημείο αυτό φοβάται. Φοβάται δηλ. ότι ή διάταξις αυτή θα ένθαρρύνη τους ανθρώπους στη διάλυση των γάμων τους, έπειτα από ένα επεισόδιο ανάμεσά τους, που ένώ σήμερα δέν μπορεί να έχη συνέχεια, αύριο θα είναι δυνατόν να γίνη ή βάσις για τόν χωρισμό. 'Εδω είναι ή ουσία του ζητήματος. 'Η Κυβέρνησις έχει μπροστά της μερικές περιπτώσεις «νεκρών» γάμων και θέλει να τους γυαλίση. "Ίσως να έχη δίκαιο. 'Η 'Εκκλησία όμως σκέπτεται τό μέλλον και φοβάται ότι διανοίγεται ή θύρα για εύκολες λύσεις, ένω θα έπρεπε να μείνη κλειστή, ώστε να μη είναι τόσο πρόχειρη ή λύσι του γάμου με διαζύγιο.

β) Λένε ακόμη οι ύποστηρικται του «αυτομάτου»: Οί γάμοι αυτοί είναι κατ' ουσίαν «νεκροί». Μόνο τυπικά ισχύουν. Τί ώφελεϊ, λοιπόν, να διατηρούμε στη ζωή τέτοιους γάμους; "Επειτα, με τό σημερινό καθεστώς, αναγκάζουμε τους διαδίκους να καταφεύγουν σε ψευδορκίες και να ύποκύπτουν σε έκβιασμούς, που γίνονται έξω από τά δικαστήρια, για να παίρνουν έπειτα τό διαζύγιο («κοινή συναινέσει»).

Πριν άπαντήσω στην ουσία του επιχειρήματος, ξαναγυρίζω στο προηγούμενο σημείο και διερωτώμαι: στον προηγούμενο λόγο οι ύποστηρικται έρριψαν όλο τους τό βάρος στην έμπιστοσύνη που έχουν στη δικαστική κρίσι. Σε τούτο έδω όμως, αντίθετα, όμολογούν ότι οι δικασται, ένω ξέρουν ότι τά περισσότερα «κοινή συναινέσει» διαζύγια αποτελούν έμπαιγμό τής δικαιοσύνης, γιατί έχουν όλα συμφωνηθῆ άπ' έξω με ανταλλάγματα και εκβιασμούς, και οι μάρτυρες που εμφανίζονται είναι ψευδομάρτυρες, έν τούτοις ύποκύπτουν και δίνουν τό διαζύγιο. Ποϋ είναι, λοιπόν, ή άδέσμευτη δικαστική κρίσι; Γιατί τώρα οι δικασται αναγκάζονται από τους μάρτυρες κ.λπ. να δώσουν τό διαζύγιο ένω ξέρουν ότι όλα όσα άκούνε είναι ψέμματα και «φτιαστά», και αύριο θα μπορούν έλεύθερα να κρίνουν, χωρίς να δεσμεύονται από τό σκηνικό που έντεχνα θα έχη από καιρό πολύ έτοιμασθῆ για την ώρα αυτή;

Ἄλλ' ἄς ἔλθω στὴν οὐσία τοῦ ἐπιχειρήματος. Λένε οἱ ἀντιθετοὶ μας πὼς ἔχουμε γάμους «νεκροῦς». Κατ' ἀρχὴν γιὰ τὴν Ἐκκλησία εἶναι δύσκολο νὰ παραδεχθῆ γάμο νεκρὸ μὲ τὰ κριτήρια ποὺ ἔχουν οἱ πολιτικοί. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὁ γάμος εἶναι Μυστήριο, ἔχει τὴ θεία χάρι, ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὴν ἔνωσι τῶν συζύγων. Κατὰ συνέπειαν πάντα ἐλπίζει ἡ Ἐκκλησία πὼς μπορεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ κἀνῃ θαύματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνίζεται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπανενώσῃ τοὺς δισταμένους. Διατηρεῖ μέχρι τὴν τελευταία στιγμή τις ἐλπίδες της. Γιατί τώρα αὐτὲς τις ἐλπίδες πρέπει ὁ νόμος νὰ τις γκρεμίσῃ; Καὶ ὅταν οἱ ἐλπίδες αὐτὲς δὲν βρίσκονται μόνον στὴν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ στὸ στήθος τῆς ἀπατημένης συζύγου, τότε δὲν εἶναι ἔγκλημα τὸ γκρεμισμὰ των;

Ἄλλ' εἶναι καὶ ὠρισμένες περιπτώσεις ὅπου πράγματι οἱ γάμοι εἶναι «νεκροὶ» μὲ βάσι ἀντικειμενικὰ καὶ ἠθικὰ κριτήρια. Τί θὰ γίνουν αὐτοί; Ἄν δὲν καλύπτονται ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα νομοθεσία, ποὺ προβλέπει π.χ. τὴν ἀσυμφωνία τῶν χαρακτήρων, ὅπως λέμε, σὰν λόγο διαζυγίου, τότε νομίζω πὼς εἶναι προτιμότερο νὰ μείνουν ὡς ἔχουν οἱ γάμοι αὐτοί, παρὰ νὰ λυθοῦν μὲ τὸν κίνδυνο ὅμως μαζί τους νὰ διευκολυνθοῦν καὶ ἄλλες περιπτώσεις ποὺ δὲν ἀξίζουν τέτοια μεταχείρισι. Ὅταν ἀνοίξῃ ἡ πόρτα εἶναι βέβαιο πὼς θὰ περάσουν ὅλοι, ὅσοι περιμένουν ἀπ' ἔξω. Θὰ μεθοδευθοῦν τρόποι καὶ θὰ ἐπιστρατευθοῦν μέσα γιὰ νὰ ὑπερφαλαγγισθῆ κάθε ἐμπόδιο. Καὶ τὸ κακὸ θὰ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ λίγο καλὸ ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ σὲ λίγες συγκεκριμένες περιπτώσεις.

γ) Τὸ τρίτο ἐπιχείρημα εἶναι πὼς ἡ Ἐκκλησία παλαιότερα δεχόταν τὸ διαζύγιο ἔπειτα ἀπὸ Ζετῆ χωρισμό, γιὰ τὸ «ἀκατάλακτο μῖσος τῶν συζύγων». Ἐπίσης γίνεται ἐπίκλησις τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας τοῦ 1958.

Ναί, εἰν' ἀλήθεια πὼς σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις παλιότερα ἡ Ἐκκλησία, ὅταν αὐτὴ ἐδίκαιε τις ὑποθέσεις τοῦ διαζυγίου, ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε νὰ διαλύσῃ ἓνα γάμο ἔπειτα ἀπὸ Ζετῆ ἢ πολυετῆ χωρισμό. Αὐτὸ ὅμως γινόταν ἐπὶ συγκεκριμένης βάσεως, χωρὶς νὰ εἶναι κανόνας. Καὶ εἶναι ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ἔδειξε καὶ δείχνει πάντα συμπάθεια γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Δὲν ἀντιλέγω πὼς καὶ σήμερα ὑπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις. Δὲν εἶναι ὅμως οἱ περισσότερες ἀλλὰ οἱ λιγώτερες. Στις περισσότερες ὑπάρχει στὴ μέση μοιχεία. Καὶ ζητοῦν νὰ ἐπιβραβεύσουμε τοὺς μοιχοὺς. Νὰ ἀθώωσουμε δηλ. τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ καταδικάσουμε τοὺς ἀθώους. Τὸ ἀνέχεται αὐτὸ ὁ ἠθικὸς καὶ δίκαιος ἄνθρωπος;

Ἡ ἀπόφασις ἐξ ἄλλου τῆς Ἱεραρχίας τοῦ 1958 δὲν εἶναι καὶ τόσον ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ «αὐτομάτου». Συγκεκριμένα ὁ εἰσηγητὴς Μητροπολίτης Ἐλασσόνας κυρὸς Ἰάκωβος ἀνεγνώρισεν ὅτι ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου ἔχει ἀνεπανόρθωτα κλονισθῆ ἢ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη τῶν συζύγων ποὺ ζοῦν χωριστὰ καὶ ἐπρότεινε νὰ δεχθῆ ἢ Ἐκκλησία τὴν λύσι τῶν γάμων αὐτῶν ὑπὸ δύο ὅρους. Πρῶτον νὰ πρόκειται περὶ μακροχρονίου π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ ς διαστάσεως καὶ δεύτερον νὰ ὑπάρχη προηγούμενη κρίσις εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς σὲ κάθε Μητρόπολι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ποὺ νὰ βεβαιώη τὰ δικαστήρια ὅτι ἡ συγκεκριμένη περίπτωσις εἶναι ὄντως ἀθεράπευτη καὶ πρέπει νὰ ὀδηγηθῆ πρὸς τὴ λύσι. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ εἰσηγητὴς δὲν ἀνοίξε διάπλατα τὴν πόρτα, ἀλλὰ ἔβαλε φρουρούς, ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται ἢ ἔξοδος μόνον ἐκεῖ ποὺ πρέπει. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱεραρχίας ποὺ ἐλήφθη χωρὶς νὰ ἐγκριθοῦν οἱ δύο αὐτοὶ ὅροι ἐστηρίχτο σὲ πλειοψηφία 31 Ἀρχιερέων μόνον.

*
* *

Ἀνακεφαλαίων ἐδῶ ὅλα τὰ προηγούμενα ἐπισημαίνω τὰ ἐξῆς: α) Ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ γάμου χωρὶς τήρησι τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, σὰν λόγου διαζυγίου, εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ φοβοῦμαι, ὅτι ἀντὶ νὰ ἐξυγιάνη μᾶλλον θὰ ἐξασθενήσῃ τὸν θεσμὸ τοῦ γάμου. Πρόκειται γιὰ Δούρειον Ἴππον, καὶ ἡ σιγή ποὺ παρατηρεῖται στὸ ζήτημα τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἐπιτυχᾶνει μέχρι στιγμῆς τὸ τέχνασμα. β) Ἡ θύρα ποὺ ἀνοίγει ἢ βετία τοῦ χωρισμοῦ θὰ ἐπιτρέψῃ σὲ πολλοὺς νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὶς καλές, ἴσως, προθέσεις τῶν συντακτῶν καὶ ὑποστηρικτῶν τῆς διατάξεως γιὰ τὴν καταστρατήγησί της, ποὺ ἀποβλέπει, ὡς λέγουν, στὴν ἐξυγιάνση τοῦ γάμου. γ) Ἡ δικαστικὴ κρίσις στὴν περίπτωσι αὐτὴ θὰ λειτουργῆ ἐντὸς ἀσφυκτικοῦ κλοιοῦ, πράγμα ποὺ θὰ τὴν ἀχρηστεύῃ σὲ μεγάλο ποσοστό. δ) Οἱ ὄντως «νεκροὶ» γάμοι εἶναι δύσκολο νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς κατ' ἐπίφαση τοιοῦτους ὥστε νὰ τύχουν κάποιας εὐεργετικῆς ἀντιμεταπίσεως. ε) Στὸ μέλλον θὰ ἐνθαρρύνωνται στὴ διάστασι ὅσοι σύζυγοι γιὰ τὸν α' ἢ β' λόγο πραγματικὸ ἢ περιστατικὸ ἤλθαν σὲ σύγκρουσι μεταξὺ τους.

Ἄσφαλῶς θὰ προκύβουν ἀντικείμενο ἐνδεδεχοῦς μελέτης. Ἄσφαλῶς θὰ προκύβουν ὠφέλειες γιὰ ὅλους.

† Ὁ Δημητριάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΕΠΙΜΑΧΟΝ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΝ*

Ἡ στήλη αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀρμοδία, διὰ τὴν ἐπισημάνη τὰς νομικὰς ἀτελείας τοῦ ὑποβληθέντος εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Ἐπιτροπὴν Σχεδίου Νόμου (περὶ τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου). Ἡ ἰδικὴ τῆς ἀρμοδιότητος θὰ ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν καθαρῶς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν πλευρὰν τοῦ ζητήματος. Ἐχουν ὅμως ἐπισημανθῆ καὶ προσφάτως καὶ παλαιότερον λίαν ἐπαρκῶς καὶ αἱ δύο αὗται πλευραί, ὥστε θὰ ἦτο χρησιμώτερον νὰ παρουσιασθῇ ἀπλῶς ἢ ἐκ τοῦ Νομοσχεδίου ἀπὸ ἀπόψεως δικαιοσύνης ἐντύπωσης, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐπροξένησεν εἰς τὸν ὑπογράφοντα, ἀσφαλῶς δὲ ὄχι μόνον εἰς αὐτόν.

Ἀνέγνωσα τὸ Σχέδιον Νομοθετικοῦ Διατάγματος, τὸ αἰδημόνως ἐπικληθὲν (περὶ διαζυγίου, λόγῳ διακοπῆς τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως) καὶ ὁμολογῶ, ὅτι δὲν μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶ, ὅτι ἀντιστρατεύεται ὄχι πλέον τόσον πολὺ μόνον εἰς τὰ θρησκευτικὰ μας αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης. Ἦτο βεβαίως ἀρκετὸν τὸ ὅτι τὸ Νομοσχέδιον τοῦτο ἦτο ἀντικρὺς ἀντίθετον πρὸς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ὅτι κατηγευτέλιζε τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου καὶ κατ' οὐσίαν ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τῆς οἰκογενείας. Ἐκ τοῦ κειμένου του ὅμως διεπίστωσα, ὅτι τὸ Νομοσχέδιον τοῦτο ἔχει καὶ τὸ προσόν, νὰ εἶναι καὶ καταφώρως ἄδικον διὰ πολλοὺς λόγους.

Πρῶτον· διότι εὐνοεῖ μόνον ὅσους κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξαμήνου ἰσχύος του θὰ ἔχουν συμπληρώσει ἑπτὰ ἢ καὶ περισσότερα ἔτη ἐν διαστάσει ἀπὸ τῶν νομίμων συζύγων των. Ὅσοι, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξαμήνου ἰσχύος τοῦ Νόμου θὰ εὐρίσκωνται ἐν διαστάσει, ἀλλ' ἔστω καὶ κατὰ μίαν ἡμέραν ὀλιγώτερον τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, δὲν θὰ δύνανται νὰ «ἐπωφεληθῶν» τῶν ὀλεθρίων «εὐεργετικῶν» του διατάξεων.

Δεύτερον· ἀφοῦ ἡ Πολιτεία ἐθεώρησεν, ὅτι εἶναι ὀρθὸν νὰ καθιερώσῃ ὡς λόγον διαζυγίου τὴν τοῦλάχιστον ἑπταετῆ τῶν συζύγων διάστασιν καὶ διαλύει τὸν γάμον των, ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀναιτίου, διατὶ αὔριον ἢ μεθαύριον, ὅταν καὶ ἄλλοι θὰ ἔχουν συμπληρώσει ἢ καὶ ὑπερβῆ τὴν ἑπταετίαν τῆς διαστάσεως,

* Ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» (ἀριθ. φ. 15-16, τῆς 1/15 Αὐγ. 1972, σ. 449/50 παραλαμβάνομεν καὶ τὸ κατωτέρω ἄρθρον.

δὲν θὰ ἔχουν καὶ οὗτοι τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ἔναντι τοῦ Νόμου ἴσοι πρὸς τοὺς προγενεστέρους των; Εἶναι τοῦτο δίκαιον;

Τρίτον· διὰ τῆς παραγράφου 6 τοῦ ἄρθρου του 1, καταργεῖται τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 1363 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος κώλυμα πρὸς τέλεσιν γάμου, ἦτοι ἡ διάταξις κατὰ τὴν ὁποίαν κωλύεται ὁ γάμος μεταξὺ προσώπων καταδικασθέντων ἐπὶ μοιχείᾳ. Τοιοῦτοτρόπως, δι' ἄλλους μὲν ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύη τὸ κώλυμα τοῦτο, ἄλλοι δέ, διατελοῦντες ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας καὶ προϋποθέσεις, καὶ μάλιστα οἱ κατ' ἐξακολούθησιν διαπράττοντες τὸ ἀδίκημα τοῦτο, κηρύσσονται ὑπὸ τοῦ ὑπὸ κρίσιν Νομοσχεδίου ἀνάιτιοι καὶ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς ἡ τέλεσις γάμου.

Τέταρτον· διὰ τοῦ ἰδίου Νομοσχεδίου καὶ διὰ τῆς προνομιακῆς μεταχειρίσεως τῶν ὑπαιτίων διαλύσεως τοῦ γάμου των, καθιεροῦται καὶ ἄλλη ἀνισότης. Διὰ τῆς παραγράφου δηλαδὴ 3 τοῦ ἄρθρου του 1, δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ πάλιν τὴν διάζευξιν καὶ ἐκεῖνος ἐκ τῶν συζύγων, τοῦ ὁποίου προγενεστέρα ἀγωγή διαζυγίου «ἔχει ἀπορριφθῆ δι' οἰονδήποτε λόγον, πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος». Ἡτοι, ἐὰν κάποιου ἡ ἀγωγή διαζυγίου ἀπερρίφθη ὑπὸ τῶν Δικαστηρίων μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ Νόμου τούτου, οὗτος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλλῃ νέαν ἀγωγὴν διαζυγίου, ἐνῶ ἐκεῖνου τοῦ ὁποίου ἡ ἀγωγή ἀπερρίφθη τὴν προτεραίαν τῆς ἰσχύος του, οὗτος δικαιούται νὰ ἐπανυποβάλλῃ νέαν περὶ διαζυγίου ἀγωγὴν.

Πέμπτον· διὰ τῆς ἰδίας παραγράφου, εἰσάγεται καὶ ἄλλη ἀνισότης. Δηλαδὴ, εἰς τοὺς ὑπαιτίους διαλύσεως τοῦ γάμου των, κατὰ τρόπον προνομιακόν, θὰ παρέχεται ὑπὸ τῆς Πολιτείας καὶ ἕτερον ἔνδικον μέσον, τοῦ ὁποίου στεροῦνται ἅπαντες οἱ λοιποὶ, τῶν ὁποίων «δι' οἰονδήποτε λόγον ἔχει ἀπορριφθῆ ἡ ἀγωγή διαζυγίου». Διότι μόνον ὅσοι διατελοῦν ἐν διαστάσει πέραν τῶν ἑπτὰ ἐτῶν θὰ δύνανται νὰ ἐπανυποβάλουν νέαν ἀγωγὴν.

Τέλος, ἕκτον, διὰ τῆς ἰδίας παραγράφου, ἡ Πολιτεία θέτει εἰς ἐφαρμογὴν κάτι τὸ ἀληθινὰ πρωτάκουστον. Δηλαδὴ, τιμωρεῖ τὸν δικαστικῶς ἀποδειχθέντα ἀνάιτιον καὶ βραβεύει τὸν ὑπαίτιον. Διότι, εἰς ἐκεῖνον μὲν τοῦ ὁποίου ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου ἀπερρίφθη ἡ ἀγωγή διαζυγίου, δίδει ἡ Πολιτεία τὸ διαζύγιον, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ, ὅτι τοῦλάχιστον ἐπὶ ἑπταετίαν ἐγκατέλιπε τὸ καὶ δικαστικῶς ἀποδειχθέν ἀνάιτιον μέλος τῆς συζυγίας, αὐτὸ δέ, τὸ ἀνάιτιον μέλος, τὸ ὑποχρεώνει νὰ δεχθῆ τὸ διαζύγιον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐπιβράβευσιν μὲν τοῦ ὑπαίτιου, τιμωρίαν δὲ τοῦ ἀνάιτιου.

Νόμος ὅμως, καθιερωῶν τίσας ἀνισότητος, εἶναι Νόμος Κράτους Δικαίου καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς Νόμος συνταγματικὸς;

Ἐπὶ πλέον τῶν ἀνωτέρω, θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσῃ τις καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἐπιψήφισις τοῦ προταθέντος Νομοσχεδίου ἐμφανίζεται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ὡς μέλλουσα νὰ τακτοποιήσῃ μίαν ἀνώμαλον κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τάχα ἑκατοντάδες ἢ, κατ' ἄλλους ὀλιγαρχεστέρους, δεκάδες χιλιάδων οἰκογενειῶν. Δηλῶ ὅμως ὑπευθύνως, ὅτι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐνήργησεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, καὶ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων διαπιστώσεων, οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἐλέγχονται ὄλως φανταστικοί. Διότι ἡ ἔρευνα συνεπληρώθη ἤδη εἰς 47 Μητροπόλεις, ὑπολειπομένων ἀκόμη μόνον 12, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνονται αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς. Εἰς τὰς 47, λοιπόν, Μητροπόλεις τὰ μακροχρονίως ἐν διαστάσει εὐρισκόμενα ζεῦγη εἶναι μὲν περὶ τὰ 3.400. Μεταξὺ ὅμως αὐτῶν ὑπάρχουν πολλά, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται μακροχρονίως ἐν διαστάσει εἴτε διὰ λόγους κωλυμάτων συγγενείας, εἴτε διότι ἔχουν προηγηθῆ τρεῖς γάμοι, εἴτε διότι ὑπάρχουν λόγοι οἰκονομικοὶ κ.τ.δ. Ἐντεῦθεν, οὔτε κἀν τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ εὐσταθεῖ, ὅτι δηλαδὴ τὸ Νομοσχέδιον ἔρχεται νὰ θεραπεύσῃ μίαν ἐκτεταμένην κοινωνικὴν ἀνάγκην. Ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ τόσο θορύβου διὰ τὰ νόθα τέκνα, δὲν εἶναι καιρὸς νὰ σκεφθῶμεν καὶ τὰ γνήσια, τὰ νόμιμα τέκνα, τὰ ὁποῖα θὰ καταδικασθοῦν νὰ γίνουσι ζωντόρφανα καὶ τὰ ὁποῖα περίπου θὰ λάβουν τὴν θέσιν τῶν νόθων;

Τὸ ὅτι ἡ προτεινομένη ἰσχὺς τοῦ Νόμου θὰ εἶναι μόνον ἐξάμηνος, ὡς ἤδη ἐλέχθη ἀνωτέρω, δὲν ἀποτελεῖ προσόν, ἀλλὰ τὸν ἀντίον μειονέκτημα τοῦ Νόμου. Ἐπὶ πλέον ὅμως, μετὰ ἐν τῇ δύο ἔτη, ὅταν οἱ σήμερον ἐπὶ ἐξαετίαν ἢ πενταετίαν εὐρισκόμενοι ἐν διαστάσει θὰ ἔχουν συμπληρώσει ἑπταετίαν, πῶς καὶ μὲ ποῖον δικαιολογητικὸν ἢ Πολιτεία θὰ ἀρνηθῇ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἰσχύος τοῦ Νόμου; Καὶ οἱ σήμερον ἐπὶ τετραετίαν ἢ τριετίαν ἐν διαστάσει εὐρισκόμενοι, μετὰ τριετίαν ἢ τετραετίαν, δὲν θὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσουν καὶ αὐτοὶ τὴν ἐπὶ τῆς περιπτώσεώς των ἐφαρμογὴν τοῦ ἰδίου Νόμου; Καὶ ἐφ' ὅσον ὑποτεθῇ, ὅτι ἐφαρμόζεται ὁ Νόμος διὰ τοὺς ἐπὶ ἑπταετίαν, διατὶ δὲν θὰ ἀρχίσῃ νὰ συζητῆται ἡ μείωσις τῆς εἰς πενταετίαν ἢ τριετίαν;

Πρὸ ἑπταετίας, ὅτε ὡς Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης εἶχον ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὑποβάλλει εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον σχετικὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ὡσαύτως ἀντετίθετο εἰς

τὸ «αὐτόματον διαζύγιον», εἶχον προτείνει νὰ θέσουν ἐπὶ τοῦ Νομοσχεδίου τὴν ἐπιγραφὴν «περὶ προστασίας τῆς παλλακίας καὶ καταδιώξεως τῆς οἰκογενείας». Εἰς τὸ Νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον τώρα ὑπεβλήθη εἰς τὴν Συμβουλευτικὴν Ἐπιτροπὴν, θὰ ἠδύνατο ἢ προταθεῖσα τότε ἐπιγραφὴ νὰ συμπληρωθῇ ὡς ἐξῆς: «Περὶ ἀνταμοιβῆς τῆς μοιχείας, προστασίας τῆς παλλακίας καὶ διαλύσεως τῆς οἰκογενείας».

Σημειωτέον, ὅτι παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις, ὅτι πρόκειται τάχα ἀπλῶς περὶ προσθήκης ἐνὸς ἐπὶ πλέον λόγου διαζυγίου καὶ ὄχι περὶ αὐτομάτου διαζυγίου, πρόκειται ὄντως περὶ αὐτομάτου διαζυγίου. Διότι θὰ ἐκδίδεται μὲν δικαστικὴ ἀπόφασις, ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπάρχη δικαστικὴ κρίσις. Τὸ δικαστήριον θὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἐπὶ τοῦλάχιστον ἐπτὰ ἔτη διακοπὴν τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως, μετὰ δὲ τὴν διαπίστωσιν, ἂνευ ἐτέρου, αὐτομάτως θὰ εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἐκδώσῃ τὴν κατ' οὐσίαν ἀναγνωριστικὴν ἀπλῶς ἀπόφασίν του περὶ λύσεως τοῦ γάμου.

Ὁμολογῶ, ὅτι μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσω διὰ ποίους λόγους ἐπιδεικνύεται τσαυτὴ καὶ τοιαύτη εὐνοία καὶ τόση προστασία παρέχεται εἰς μίαν μερίδα ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι τόσον καταφώρας ἔχουν καταπατήσῃ καὶ τὸν ἀνθρώπινον καὶ τὸν θεῖον Νόμον. Ἀναμφιβόλως ὑπάρχουν καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εὐρισκομένων ἐν διαστάσει συζύγων συμπαθεῖς, ἴσως καὶ τραγικαὶ περιπτώσεις. Ἄλλ' ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τὰ θύματα τῶν γενομένων παραβατῶν δὲν ἔχουν ἐπίσης δικαίωμα τόσον ἐπὶ τῆς συμπαθείας, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς προστασίας μας; Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογενείας ἀρκετὰ ἐταλαιπωρήθη καὶ αἱ σύζυγοι ὑπέστησαν ἀρκετὰ κατὰ τὴν πρὸ Χριστοῦ ἐποχὴν. Ἐπάνοδόν μας εἰς τὸ κατάντημα τῆς ῥωμαϊκῆς παρακμῆς ἢ Ἐκκλησία δι' ὅλων τῆς τῶν δυνάμεων θὰ ἀγωνισθῇ διὰ νὰ τὴν ἀποτρέψῃ καὶ φυσικὰ πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ δεχθῇ οὔτε καὶ διὰ τῆς σιωπῆς τῆς νὰ συμπράξῃ ποτὲ εἰς αὐτήν. Καὶ ἂν ὑποθεθῇ, ὅτι θὰ εὐρεθῇ ποτὲ Κυβέρνησις νὰ ἐκδώσῃ τοιοῦτόν τινα Νόμον, οὗτος θὰ εἶναι δῶρον ἄδωρον διὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Διότι ἅπαντες οἱ Ἱεράρχαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἂνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, οὔτε διαζύγιον ἐκδοθὲν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τοῦ Νόμου θὰ ὑπογράψουν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄδειαν γάμου θὰ ἐκδώσουν, στηριζομένην ἐπὶ τοιοῦτου διαζυγίου. Ἄς παύσουν, λοιπόν, οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ πιέζουν τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἐπιμάχου Νόμου. «Οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεταί» (Ματθ. κζ', 24).

ΤΟ ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ

Ἐπὶ τοῦ σχεδίου νόμου «Περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος» (*).

1. Ὁ διὰ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1 παράγρ. 2 τοῦ ὑπ' ὄψιν σχεδίου εἰσαγόμενος λόγος διαζυγίου ἀποτελεῖ τι τὸ ἐντελῶς νέον.

Δὲν εἶναι ἡ γερμανικὴ Zerrüttung (ὄρος τὸν ὁποῖον ἂς ἀποδώσωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ ὄρου «κλονισμός», ἂν καὶ δηλοῖ κάτι τὸ ἰσχυρότερον). Ὁ τοιοῦτος κλονισμὸς προϋποθέτει, ὅτι κάτι γίνεται εἰς τὸν γάμον, κάτι ὀφειλόμενον εἰς ὑπαιτιότητα τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, ἢ ἔστω καὶ χωρὶς ὑπαιτιότητα (ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς) καὶ τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀφόρητον τὴν ἐν τῷ γάμῳ συμβίωσιν. Τὸ σχέδιον ὅμως ἀρκεῖται εἰς διάστασιν, χωρὶς νὰ ἐρωτᾷ ποῦ ὀφείλεται ἡ διάστασις αὐτῇ, χωρὶς νὰ ζητῇ κανένα ἀποδεδειγμένον κλονισμόν.

Τὸ σχέδιον δὲν ἀποτελεῖ ἐπίσης προσαρμογὴν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τοῦ διαζυγίου ποῦ εἶναι κύρωσις εἰς τὸ διαζύγιον-πτώχευσιν (divorce — sanction εἰς τὸ divorce — faillite), ἐξέλιξιν ἢ ὁποία ὄντως εἰς ἄλλας χώρας παρατηρεῖται. Ἐὰς ἐπιτραπῆ νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ σχέδιον εἰσάγει ὄχι τὸ διαζύγιον-πτώχευσιν, ἀλλὰ τὸ διαζύγιον - χρεωκοπίαν καὶ δὴ δολίαν χρεωκοπίαν (ὄχι τὸ divorce — faillite ἀλλὰ τὸ divorce — banqueroute καὶ δὴ banqueroute frauduleuse). Διότι καλύπτει καὶ τὴν περίπτωσηιν κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει παρὰ κακόβουλος ἐγκατάλειψις ἐκ μέρους τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων. Ἐὰν δηλ. ἡ κακόβουλος ἐγκατάλειψις διαρκέσῃ ἐπὶ μίαν διετίαν, τότε ὑπάρχει ὁ κατ' ἄρθρον 1441 Α.Κ. λόγος διαζυγίου ὑπὲρ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος καὶ κατὰ τοῦ ἐγκαταλείψαντος. Ἐὰν ὅμως ὁ κακοβούλως ἐγκαταλείψας ἐμμεῖνῃ εἰς τὴν κακόβουλον ἐγκατάλειψιν ἐπὶ πενταετίαν, τότε ὑπάρχει ἡ κατὰ τὸ νέον σχέδιον περίπτωσις διαστάσεως, ἢ ὁποία παρέχει καὶ εἰς τὸν ἐγκαταλείψαντα πλέον λόγον διαζυγίου.

* Ἰπόμνημα ὑποβληθὲν εἰς τὸ Ἰπουργεῖον Δικαιοσύνης.

Δὲν προσαπαιτεῖται στοιχεῖόν τι, ἀρκεῖ τὸ «ἔτσι θέλω» ἐκδηλούμενον μετὰ σταθερότητος ἐπὶ πενταετίαν διὰ τὰ ἐπέλη τὸ διαζύγιον. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι Zerrütung, εἶναι malitia· καὶ τὸ ἀξίωμα malitiis non est indulgendum (δὲν πρέπει νὰ ἀνεχώμεθα τὰς κακότητας) ἀνήκει εἰς τὰς διὰ τῶν αἰώνων ἀκαταλύτους ἀρχὰς τοῦ δικαίου.

II. Θεωρητικῶς ὁ νέος λόγος διαζυγίου θὰ εἶναι ὑπὲρ ἑκατέρου τῶν συζύγων. Εὐκόλον ὅμως εἶναι νὰ συμπεράνη τις, ὅτι πρακτικῶς ἀποτελεῖ ὄπλον τοῦ ἀνδρὸς ἐναντίον τῆς γυναικός, διότι ἐλάχισται θὰ εἶναι αἱ περιπτώσεις (ἐὰν κὰν ὑπάρξουν) καθ' ἃς ἡ γυναῖκα θὰ ζητήσῃ τοιοῦτο διαζύγιον. Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων, ἀν ὄχι πάντοτε, τὸ διαζύγιον θὰ τὸ ζητήσῃ ὁ ἀνδρας.

Ἐξ ἄλλου, δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα μόνον τὰς περιπτώσεις ὅπου εἰς τὸν γάμον θὰ συμβαίνουν ἔριδες, διαπληκτισμοὶ κλπ., γεγονότα καθιστῶντα ἀφόρητον τὴν συμβίωσιν. Τοιοῦτο δικαίωμα θὰ ἀποκτᾷ καὶ ὁ σύζυγος, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν σύζυγόν του «στὰ καλὰ καθούμενα» χωρὶς κανένα λόγον, ἀπλούστατα, διότι, συνήνητησεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἄλλῃν γυναῖκα, νεωτέραν, εὐειδεστέραν ἢ πλουσιωτέραν ἀπὸ ἐκείνην μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει ἤδη δεσμευθῆ. Θὰ δύναται δὲ εὐκολώτατα νὰ χωρήσῃ καὶ ἡ ἐξῆς ἐμβίασις. Ὁ ἀνδρας θὰ λέγῃ εἰς τὴν γυναῖκα: Σὲ ἐγκαταλείπω καὶ θὰ σὲ ἐγκαταλείψω ἐπὶ πέντε ἔτη, ὁπότε θὰ σὲ χωρίσω γηρασμένην κατὰ πέντε ἔτη. Δὲν συμφέρει καὶ εἰς σὲ ὅπως καὶ εἰς ἐμέ, καλύτερα νὰ χωρίσωμεν ἀπὸ τώρα, ὁπότε θὰ σοῦ εἶναι εὐκολώτερος νέος γάμος: Καὶ θὰ ἐπακολουθῇ κατ' ἀνάγκην τὸ κατὰ συναίνεσιν ἢ μᾶλλον κατὰ συμπαιγνίαν διαζύγιον. (Μὴ ἀπατώμεθα, καὶ μὲ τὸ νέον σχέδιον αἱ περιπτώσεις συμπαιγνίας θὰ πολλαπλασιασθοῦν, δὲν θὰ ἐλαττωθοῦν). Δὲν βλέπω τὴν μεγάλην ἀπόστασιν ἢ ὁποία χωρίζει τὸ κατάντημα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀπαισίας μνήμης «ρεπούδιον» τοῦ παλαιοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου.

III. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θέλει νὰ παρακολουθήσῃ μὲ ρεαλισμὸν τὸ θέμα. Σήμερον, ὅταν ξένη γυναῖκα θελήσῃ νὰ εἰσδύσῃ εἰς ἓνα ξένον ἀν-

δρόγυνον και να αποσπάση τον άνδρα από την νόμιμον σύζυγον του και να τον πάρη αυτή (περίπτωσις συνηθεστάτη δυστυχῶς εις την σημερινήν ζωήν), τότε ξέρει ότι παίζει επικίνδυνον παιγνίδι, διότι είναι σφόδρα αμφίβολον αν ο άνδρας θα ήμπορέση να πάρη διαζύγιον δια να νομιμοποιήση τὰς ιδικάς των σχέσεις. Τώρα όμως, με τὸ νέον σχέδιον, ἡ γυναίκα αυτή θα ἐνεργῇ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Διότι θα ξέρη, ὅτι ὁ ὑπ' αυτῆς δελεασθεὶς σύζυγος θα ήμπορῇ μετὰ πέντε τὸ πολὺ ἔτη να εἶναι ἐλεύθερος και να τὴν νυμφευθῇ. Ὅποτε, βεβαίως, ἐνθαρρύνεται εις τὸ να ἀπλώσῃ τὰ δίκτυα της. Ὁ περι οὗ πρόκειται λόγος διαζυγίου θα ἀποτελῇ, ἀπλούστατα, ἐνθάρρυνσιν τῆς μοιχείας.

IV. Εἶναι πολὺ λυπηρὸν δια τὸν πολιτισμὸν μας, ὅτι εις ἄλλην τὴν περι διαζυγίου συζήτησιν λησμονοῦνται ἐντελῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κυρίως θα πληρώσουν τὰ σπασμένα, τὰ παιδιὰ. Καὶ ὅταν τὰ ἐνθυμούμεθα, παρηγορούμεθα με τὴν ιδέαν ὅτι καλύτερα να ἰδοῦν τὰ παιδιὰ τοὺς γονεῖς των χωρισμένους παρὰ διαπληκτιζομένους. Δὲν ξέρω ἀπὸ πόσον πλοῦτον παρατηρήσεων ποὺ ἔγιναν ἐπάνω εις τὴν ψυχολογίαν ποὺ ἔχουν τὰ «ζωντόρφανα» παιδιὰ συνάγεται ἡ παρηγορία αυτή. Πάντως, ὅσον διευκολύνεται τὸ διαζύγιον, τόσον ὡς δια μαγείας θα δημιουργοῦνται και οἱ διαπληκτισμοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν θα ὑπῆρχαν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἐνθάρρυνσις τοῦ διαζυγίου. Ὅπως δὴποτε σήμερον ἀρχίζει σιγά-σιγά ἡ κοινὴ γνώμη να αισθάνεται, ὅτι με τὴν περι διαζυγίου συζήτησιν δὲν ἐπρόσεξαν τὰ παιδιὰ. Ὡς ἓνα δεῖγμα τῆς τοιαύτης στροφῆς εις τὴν κοινὴν γνώμην, στροφῆς πρὸς τὰ παιδιὰ πλεον, θα ἀναφέρω ἓνα ἄρθρον ἀπὸ ἐντελῶς πρόσφατον (Αὐγούστου 1975) φύλλον τοῦ παγκοσμίου ὄντως κυκλοφορίας και κύρους περιοδικοῦ Reader's Digest εις τὴν γαλλικὴν ἐκδοσιν Sélection, τὸ ἄρθρον τοῦ Paul Friggens, «Divorce: Sauvez d'abord les enfants» (= Διαζύγιον: σώσατε πρῶτα τὰ παιδιὰ).

A. N. ΤΣΙΠΙΝΤΑΝΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΕΝΕΚΤΕΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩ ΔΙΚΑΙΩ.*

Ὁ ἰσχύων Ἀστικὸς Κώδιξ, ὁ ὁποῖος ἤδη ἔτυχε τριακονταε-
τοῦς ἐφαρμογῆς, ἀποτελεῖ μέχρι τοῦδε τὸ μεγαλύτερον ἐπιστημο-
νικὸν ἐπίτευγμα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ἐπῆλθεν ἐνότης
ἀστικοῦ δικαίου καθ' ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν καταργη-
θέντων τῶν τοπικῶν κωδίκων¹.

Ὁ Α.Κ. ἐντεταγμένος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν παράδοσιν ἔλα-
βεν ἐκ τοῦ κοινοῦ ταμείου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ οἱ
προγενέστεροι ἀστικοὶ κώδικες². Οἱ συντάκται αὐτοῦ³ πλὴν τοῦ
προϊσχύσαντος βυζαντινορωμαϊκοῦ δικαίου ἔλαβον ὑπ' ὄψει καὶ
ἄλλας τὰς προγενεστέρων κωδικοποιήσεις, ἰδίως δὲ τοὺς Γαλλικόν,
Γερμανικόν καὶ Ἑλβετικόν ἀστικούς κώδικας. Δὲν ἀποτελεῖ ὅμως
ὁ Α.Κ. στεῖραν ἀντιγραφὴν τούτων, ἀλλὰ παρουσιάζει ἱκανὰς παρ-
αλλαγὰς⁴. Καὶ κυρίως εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον χάρις εἰς τὴν
ἐπίδρασιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁵.

* Ἀναδημοσιεύεται τὸ ἄρθρον ἐκ τῆς Ε.Ε.Ν. τοῦ Μαΐου 1976, τῆ ἀδεία
τοῦ εὐγενοῦς συγγραφέως.

1. Ἰονίου, Σαμιακοῦ καὶ Κρητικοῦ. Ἄρθρ. 5 Ε.Ε.Ν. Ἀστικοῦ Κώ-
δικος.
2. G. Maridakis, La tradition européenne et le code civil
hellénique, 1954, σελ. 175, Γ. Κωσταρᾶ, Τὸ Ἑθικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ
συμβάσει τῆς ἐν ζωῇ δωρεᾶς, 1957, σελ. 73 ἐπ., P. Koschaker, Euro-
pa und das Römische Recht, 1953, σελ. 330 ἐπ., Ἀ. Γαζῆ, Γενικαὶ
Ἀρχαὶ τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, 1970, σελ. 44.
3. Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Κ. Δεμερτζῆς, Γ. Μπα-
λῆς, Π. Θηβαῖος καὶ Γ. Μαριδάκης.
4. G. Maridakis, ἔ.ἀν., Κ. Τριανταφυλλοπούλου,
Ἡ πρώτη δεκαετία τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, ΝοΒ. Δ', 227 ἐπ., Ἀλ. Λι-
τζεροπούλου, Τὰ δέκα πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, Νο Β. Δ',
230 ἐπ. Εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Α.Κ. περιέχονται καὶ οἱ λεγόμενοι ἀόριστοι
κανόνες, οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γνωστοὶ ὡς κενὰ ἐκούσια τοῦ δικαίου:
καλὴ πίστις, χρῆστὰ ἤθη κ.ἄ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, ἔ. ἀν.,
Γ. Μιχαηλίδου — Νουάρου, Ἡ τριλογία τῶν ἀξιών (δικαιοσύνη
— τάξις — πρόοδος) καὶ τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
Τόμ. 50 (1975), σελ. 140.
5. Ἀλ. Λιτζεροπούλου, ἐνθ' ἄν., Ἰ. Δεληγιάννη, Τὸ
ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαίου τοῦ διαζυγίου (ἀφιέρωμα Φραγκί-

Εἰς τὴν ὕλην τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου ἐπηνέχθησαν αἱ πρῶται μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἀφορῶσαι τὸν θεσμὸν τῆς υἰοθεσίας⁶. Καὶ νῦν συνεπεῖα τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ὡς καὶ τῆς διὰ τοῦ νέου Συντάγματος ἐξισώσεως τῶν δύο φύλων, προτείνονται καὶ συζητοῦνται μεταρρυθμίσεις τῶν διατάξεων τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου⁷.

Οὐδεὶς βεβαίως ἀγνοεῖ, ὅτι αἱ ἐξελίξεις τῶν μορφῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς συνεπάγονται τροποποιήσεις τῶν θεσμῶν, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν νόμων διώκεται ὁ ρυθμὸς ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας⁸. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τοῦ Δικαίου ἀποβαίνει βραδεῖα. Εἶναι πρόοδος μετὰ συντηρήσεως⁹. Ὅθεν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο δέον νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τῶν ἐπενεχτέων μεταρρυθμίσεων εἰς τοὺς νομικοὺς κανόνας τοὺς διέποντας τὰς λεπτὰς σχέσεις τῆς οἰκογενείας.

Αὗται πηγάζουν ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ γάμου ἥτις παρ' ἡμῖν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, θεωρεῖται ἔχουσα ὑπερατομικὸν χαρακτῆρα καὶ ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζει ἰδιοτυπίαν ἐναντι τῶν ἄλλων συμβάσεων¹⁰. Ἐφ' ᾧ καὶ διατελεῖ πλήν τῶν γενικῶν ὑπὸ εἰδικὰς καὶ ὄρισμένας ἐν τῷ νόμῳ προϋποθέσεις θετικὰς καὶ ἀρνητικὰς (καλύματα). Ἐκ τῶν τελευταίων μόνη καταργητέα τυγχάνει ἡ τοῦ ἄρθρ. 1355 περὶ προϋπάρξαντος τρίτου γάμου, ἥτις οὐδένα σκοπὸν

στα), 1968, σελ. 94, τοῦ αὐτοῦ, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον (1970), D. Salachas, Matrimonio e Divorzio nel diritto canonico orientale. Nicolaus I, 1973, σελ. 57 ἐπ., C. Vogel, Fiançailles, Mariage et Divorce en Grèce. Istina 2 (1961-62) σελ. 175.

6. Ν.Δ. 4532/1966 καὶ 610/1970.

7. Ἀ. Γαζῆ, Ἀναγκαῖαι μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον, ΝοΒ. 23, σελ. 1026 ἐπ., Γ. Βελλῆ, Τὸ διαζύγιον de lege ferenda, ΝοΒ. 23, σελ. 847 ἐπ., Γ. Μιχαηλίδου - Νοῦάρου, Ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου ἐν ὄψει τῶν νεωτέρων ἐξελίξεων, ΝοΒ. 24, σελ. 113 ἐπ.

8. Γ. Μαριδάκη, Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον 1, 1950, παρ. 1. Τὸ Δίκαιον ὡς σύνολον κανόνων μορφοποιεῖ τὴν κοινωνικὴν ὕλην ἐπιτυγχάνον διευθετήσεις εἰς διαφόρους τομεῖς τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Γεν. Ἀρχαί (1926) R. Stammler, Richtiges Recht (1902).

9. G. Ripert (μεταφρ. Ἰωάν. Πασιᾶ), Ὁ ἰσολογισμὸς νομικοῦ βίου ἡμίσεος αἰῶνος, Ν. Δίκ. ΣΤ' 489 ἐπ.

10. Radbruch — Ταζεδάκη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, 1962, σελ. 96 ἐπ.

ἐξυπηρετεῖ. Τὰ λοιπὰ κωλύματα καλύπτοντα σκοπούς ἠθικούς δέον νὰ παραμείνουν.

Ἐν σχέσει μὲ τὸν τύπον τοῦ γάμου δέον νὰ εἰσαχθῇ ὡς ἐξαιρέσεις τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1367 περὶ ἱεροτελεστίας, ἐδάφιον, δι' οὗ θὰ ἰσχύη πλὴν τοῦ θρησκευτικοῦ ἕτερος τύπος γάμου διὰ τοὺς ὑπευθύνως δηλοῦντας, ὅτι στεροῦνται θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ὁ τύπος γάμου ἐπὶ τοιούτων ὀλίγων εὐτυχῶς περιπτώσεων πρέπει νὰ εἶναι τὸ συμβολαιογραφικὸν ἔγγραφο, ὅπερ κατὰ κανόνα χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς τυπικὰς δικαιοπραξίας, ἵνα ὑπάρξῃ τύπος γάμου καὶ διὰ τοὺς εὐαρίθμους ἀθρήσκους, οἵτινες σήμερον κατ' ἀνάγκην τελοῦν θρησκευτικὸν γάμον. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος θὰ ἰσχύη ὁσάκις ἀμφότεροι οἱ ἐρχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν θὰ δηλοῦν, ὅτι τυγχάνουν ἄνευ θρησκευμάτος. Ἄλλως θὰ ἰσχύη πάντοτε ὁ θρησκευτικὸς τύπος γάμου, ἵνα μὴ τυγχάνῃ οὗτος ἀνυπόστατος.

Ὁ γάμος συνεπάγεται ἔννομα ἀποτελέσματα εἰς τὰς προσωπικὰς καὶ περιουσιακὰς σχέσεις τῶν συζύγων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς διατάξεις περὶ τῶν προσωπικῶν σχέσεων τροποποιητέα τυγχάνει ἡ τοῦ ἄρθρου 1388, καθ' ἣν ἡ γυνὴ λαμβάνει τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἀνδρός. Θὰ πρέπει νὰ δοθῇ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν γυναῖκα, ὅπως μετὰ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ἀνδρός φέρῃ καὶ τὸ ἰδικόν της ἐπώνυμον. Ἡ προτεινομένη ὅμως τροποποίησις τοῦ ἄρθρου 1387 περὶ τοῦ ἀνδρός ἀρχηγοῦ τοῦ οἴκου θὰ ἦτο ἀσύμφορος διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ πρακτικῶς ἀδύνατος. Ἀσύμφορος διότι καταργουμένου τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀνδρός νὰ ἀποφασίξῃ περὶ παντὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν συζυγικὸν βίον καὶ μὴ ἐπιτυγχανομένης συμφωνίας τῶν συζύγων ἐπὶ τοιούτων θεμάτων δέον κατ' ἀνάγκην νὰ αἴρῃ τὴν διαφωνίαν ὁ δικαστής. Ἡ λύσις ὅμως ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ καθαρῶς οἰκογενειακῶν θεμάτων ὡς ἡ κατοικία, ἡ ἐκπαίδευσις ἢ ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν τέκνων κ.ά. οὐ μόνον θὰ ἐξασθενήσῃ τὸν οἰκογενειακὸν θεσμόν, ἀλλὰ ἀποβαίνει καὶ ἀνέφικτος, καθότι εἶναι δύσκολον νὰ διατίθενται ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ τόσοι δικασταί, ὅσοι ἀπαιτοῦνται διὰ τοιαῦτα ἔργα δεδομένου, ὅτι παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχει περίσσεια δικαστῶν. Ἄλλως τε τὸ ὡς ἄνω λειτουργικὸν δικαίωμα τοῦ ἀνδρός διατελεῖ ὑπὸ τὸν περιορισμὸν τῆς καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος ὄχι μόνον τῆς γενικῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 1387, ἡ δὲ γυνὴ δυνάμει τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 1389 ἔχει τὴν διεύθυνσιν τοῦ συζυγικοῦ οἴκου. Εἶναι δηλονότι ἡ οἰκοδόσποινα, ἡ οἰκοκυρά, ὡς ἀνέκαθεν τὴν καθιέρωσε ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις.

Ἐκ δὲ τῶν περὶ περιουσιακῶν σχέσεων διατάξεων οὐδεμία δεῖται μεταρρυθμίσεως. Αὐταὶ καθιεροῦσι τὴν περιουσιακὴν αὐτοτέλειαν τῶν συζύγων, κατανέμουσιν εὐλόγως τὰ βάρη τοῦ γάμου καὶ ἐπιτρέπουσι ὑπὸ τινας περιορισμοὺς τὸ γαμικὸν σύμφωνον διὰ τὰς ἔνεκα τοῦ γάμου περιουσιακὰς σχέσεις τῶν συζύγων¹¹.

Ὡς πρὸς τὸν θεσμὸν εἰδικῶς τῆς προικὸς δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ ἀσκουμένη ἐνίοτε κατ' αὐτοῦ κριτικὴ ὡς θεσμοῦ ἀναχρονιστικοῦ καὶ ὑπερβολικῆ καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἔχων βαθείας τὰς ρίζας του εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἀπεδείχθη δόκιμος διὰ τὴν οἰκογένειαν. Τὸ ἀντικείμενον τῆς προικὸς ἔλαβε κατὰ καιροὺς ποικίλας μορφὰς προσηρμοσμένας πρὸς τὰς ἐκάστοτε κοινωνικὰς συνθήκας¹². Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει οὐδέποτε ὑπῆρξε δωρεὰ πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἀντιπαροχὴ πρὸς αὐτήν, ἵνα φέρῃ εὐκολώτερον τὰ βάρη τοῦ γάμου, καὶ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει περιουσιακὸν στοιχεῖον τῆς γυναικός, εἰς ἣν καὶ ἀποδίδεται λυομένου τοῦ γάμου. Ἐπομένως τόσον ἐν τῷ προϊσχύσαντι δικαίῳ ὅσον καὶ ἐν τῷ Α.Κ. ἡ προῖξ συνεστῶτος τοῦ γάμου συντρεχουσῶν καὶ τῶν προστατευτικῶν ταύτης διατάξεων ἀποτελεῖ οἰκογενειακὸν κεφάλαιον. Οἱ ὅροι ἄλλως τε τῶν ἄρθρ. 1495-98 καθιστῶσιν ἀνώδυνον τὴν ὑποχρέωσιν προικίσεως τῆς θυγατρὸς. Ἐπιβάλλεται ὅμως, ὅπως τὸ ἐκ τοῦ ἄρθρ. 1495 εὐεργέτημα εὐπορίας τοῦ πατρὸς παρασχεθῆ καὶ εἰς τὴν μητέρα, ὅσάκις αὕτη ὑποχρεοῦται εἰς προίκισιν τῆς θυγατρὸς, τροποποιουμένης πρὸς τοῦτο τῆς διατάξεως ταύτης¹³.

Ὁ νομοθέτης τοῦ Α.Κ. ἠθέλησε διαρκῆ τὴν σύμβασιν τοῦ γάμου, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθρου 1438, καθ' ὃ τὸ διαζύγιον χωρεῖ μόνον διὰ τοὺς ἐν τοῖς ἄρθροις 1439 ἕως 1446 λόγους καὶ ἀπαγγέλλεται δι' ἀμετακλήτου δικαστικῆς ἀποφάσεως¹⁴.

11. Ἄρθρ. 1397-1400, 1402-1405, ἐφ' ὧν βλ. Γ. Ροῦλοῦ, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, ἄρθρ. 1397 ἐπ. 1402 ἐπ. Ἀ. Τόουσι, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, σελ. 151 ἐπ. 158 ἐπ.

12. Κατὰ τὴν διάρκειαν ἰσχύος τοῦ ἐνοικιοστασίου ἔλαβε τὴν μορφήν τοῦ ἐνοικιοστασιακοῦ μισθώματος.

13. Γ. Κωσταρά, Τὸ εὐεργέτημα εὐπορίας ἐν τῷ Ἀστικῷ Κώδικι, Ε.Ε.Ν. ΚΖ', 403 ἐπ., τοῦ αὐτοῦ, Τὸ προσωποπαγὲς τοῦ ἐκ τοῦ ἄρθρου 1495 β' Α.Κ. εὐεργετήματος εὐπορίας, Ε.Ε.Ν. ΚΘ', 514 ἐπ.

14. Ὡσαύτως λύεται ὁ γάμος διὰ θανάτου ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του. Ἄλλως τε οἱ ἀνάτιτοι λόγοι διαζυγίου ἀποτελοῦν προέκτασιν τῆς ἐννοίας τοῦ θανάτου. Ἄρθρ. 1443-1446.

Τοιουτοτρόπως τὸ διαζύγιον χωρεῖ δι' ὄρισμένους ἀναιτίους καὶ ὑπαιτίους λόγους, ὡς καὶ κατὰ τὸν προῖσχόντα περὶ διαζυγίου νόμον 2228/1920, οὗ ἀποτελεῖ ἐπανάληψιν βελτιωμένην ἐν τισὶ διατάξεσι καὶ ἰδίᾳ εἰς ἐκείνην περὶ τοῦ ὑποκειμένου κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως¹⁵. Αὕτη εἶναι ἡ διάταξις τοῦ ἀρθρ. 1442, ἧς προτείνεται ἀντικατάστασις διὰ διατάξεως εἰσαγωγῆς τὸν ἀντικειμενικὸν κλονισμόν τῆς σχέσεως τοῦ γάμου, δυνάμει τῆς ὁποίας οὗτος θὰ λύεται ἀσχέτως ὑπαιτιότητος καὶ τῇ αἰτήσῃ τοῦ ὑπαιτίου διὰ τὸν κλονισμόν, ἐὰν ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασιμὸς ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει εἰς τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος. Ἐπὶ πενταετοῦς διαστάσεως ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐκτὸς ἐὰν ὑφίσταται ἐλπίς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως.

Ἡ ὡς ἄνω προτεινομένη διάταξις περὶ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ ἀποδίδει περίπου τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθρ. 142 ἐδ. 1 τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδίδῃ καὶ τὴν οὐσιώδη διάταξιν τοῦ ἐδ. 2 τοῦ αὐτοῦ ἀρθροῦ, δυνάμει τῆς ὁποίας δὲν ἔχει δικαίωμα ἐγέρσεως ἀγωγῆς ὁ κυρίως ὑπαίτιος τοῦ χωρισμοῦ¹⁶. Κατὰ ταῦτα ἡ προτεινομένη διάταξις ὑπερακοντίζει τὴν, ἣν ἔχει ὡς πρότυπον, διάταξιν τοῦ Ἑλβ. Κ., καθὼς καὶ τὰς ἀντιστοίχους διατάξεις ἐτέρων ἀστικῶν κωδίκων, εἰς ἃς ἀπάσας ἐνυπάρχει τὸ στοιχεῖον τῆς ὑπαιτιότητος¹⁷.

Ὅθεν τυγχάνει ἀπαράδεκτος ὡς ἀντινομία εἰς τὸ ὅλον σύστημα τοῦ Α.Κ., ὁ ὁποῖος τόσον ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν εὐπαθῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων, ἀποδέχεται κυρίως τὴν ἀρχὴν τοῦ πταίσματος¹⁸. Ἐὰν ἀποσκορακίσωμεν ἀπὸ τὸν σχετικὸν λόγον τοῦ ἀρθρ. 1442 τὴν ἀρχὴν τοῦ πταίσματος ὡς στοιχεῖον θεμελιῶν τὴν ἀγωγὴν διαζυγίου, ὁ ἀντίκτυπος θὰ ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς διὰ τὸν γάμον εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἐνεκα τῆς ἐντυπώσεως, ἧτις θὰ δημιουργηθῇ εὐρύτατα καὶ καθ' ἣν τὸ διαζύγιον καθίσταται πλεόν εὐκολώτερον, ἐφ' ὅσον δύναται νὰ ζητηθῇ ἀσχέτως ὑπαιτιότητος ὑφ' ἐκατέρου τῶν συζύγων ὑπαιτίου ἢ

15. Γ. Κ. Ὁ σ τ α ρ ᾱ, Ἐπὶ τῶν λόγων διαζυγίου Ε.Ε.Ν. 42, σελ. 929 ἐπ.

16. Πρβλ. ἀρθρ. 1442, ἐδ. 2 Α.Κ. Hinderling, Das schweizerische Ehescheidungsrecht, 1967, σελ. 44 ἐπ.

17. Βλ. Ἰ. Δ ε λ η γ ι ἄ ν ν η, Τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαίου τοῦ διαζυγίου (ἀφιέρωμα Φραγκίστα), 1968, σελ. 107 ἐπ.

18. Ἄρθρ. 330 ἐπ., 914 ἐπ., 1439-1442, 1450-1451, 1453-1457.

ἀναιτίου¹⁹. Προσέτι ἡ ἀπόκλισις ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, δεσποζούσης νῦν τοῦ θεσμοῦ τοῦ διαζυγίου, ἀντίκειται εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἐν γένει νομικὴν ἔννοιαν τοῦ γάμου παρ' ἡμῶν²⁰. Ἡ ἔγερσις δὲ τῆς περὶ διαζεύξεως ἀγωγῆς ὑπὸ τοῦ ὑπαιτίου διὰ λόγον, ὃν ὁ ἴδιος ἐδημιούργησεν, κατὰ τοῦ ἀναιτίου συζύγου θὰ ἀπέβαινε πάντοτε, καταχρηστικὴ ὡς προδήλως ἀντικειμένη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς καλῆς πίστεως καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν, αἱ ὁποῖαι διατρέχουσι τὸν Ἀστικὸν Κώδικα καὶ ὧν ἡ ἐφαρμογὴ ἰδιαίτερος ἐπιβάλλεται εἰς τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις, ὡς διαρκεῖς σχέσεις ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης καὶ ἐντιμότητος²¹. Πρὸς τοῦτοις ἡ περὶ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ διάταξις δὲν τυγχάνει μόνον ἀντίθετος ἢ πρὸς τὸ περὶ δικαίου συναίσθημα, ἀλλὰ συγχρόνως διαλυτικὴ διὰ τὸν θεσμόν τῆς οἰκογενείας, ὃν ἐν τούτοις προστατεύει τὸ νέον Σύνταγμα²², ἐφ' ὅσον διὰ τοιαύτης διατάξεως πολλαπλασιάζονται οὐσιαστικῶς οἱ ἀνάτιοι λόγοι διαζυγίου²³. Καὶ προσθέτως ἄγει εἰς ἄλλα ἄτοπα μὲ τὴν πενταετῆ διάστασιν, ὅσάκις ὁ αἰτῶν τὸ διαζύγιον εἶναι ὁ δολίως ἐγκαταλείψας τὸν ἕτερον, ὅποτε καὶ ἀναιρεῖται ἡ περὶ κακοβούλου ἐγκαταλείψεως διάταξις τοῦ ἀρθρ. 1441²⁴. Τοιαύτη διάταξις εἰσάγουσα τεκμήριον ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ προωθεῖ τὸ διαζύγιον ἐξαρτῶσα τοῦτο μονομερῶς ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων καὶ δὴ τοῦ ὑπαιτίου²⁵. Εὐλόγως λοιπὸν ἐρωτᾶται πῶς ἡ νομοθετοῦσα πολιτεία ἀποκροεῖ τὸ συναινετικὸν διαζύγιον, διὰ τὸ ὅποιον συμφωνοῦν ἀμφοτέροι οἱ σύζυγοι, ἐνῶ στέργει εἰς μονομερῆ λύσιν τοῦ γάμου ὑπὸ μόνου τοῦ ὑπαιτίου;

19. Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Πρακτικὰ τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος. Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1933, σελ. 612.

20. Γ. Παλιῆς (Ἀστικὸς Κώδιξ, ἐπιμελεῖα Γ. Βαβαρέτου, 1969, σελ. 21-22, 36 καὶ 41). Γνωμ. Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμ. 1494/1966, Ε.Ε.Ν. 1966, σελ. 513 ἐπ.

21. Ἀρθρ. 281.

22. Ἀρθρ. 21 Σ. 1975.

23. Οὕτως ἀνὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἀσθενείας τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων ἐκ νοσήματος χρονίου ἢ μεταδοτικοῦ, πέραν τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ Α.Κ. θὰ δύναται ὁ ἕτερος νὰ ζητῇ διαζύγιον ἐπικαλούμενος τὸν ἐπελθόντα ἰσχυρὸν κλονισμόν ἐκ τοιαύτης ἀσθενείας λ.χ. φυματώσεως, καρκίνου, πάρκινσον, καρδιοπαθείας κλπ. Ἀντιθέτως νῦν δὲν χωρεῖ διαζύγιον, ἐὰν ἡ ἀσθένεια δὲν ὀφείλεται εἰς ὑπαιτιότητα τοῦ ἐναγομένου Ε.Α. 6521/1975 ΝοΒ. 24, σελ. 318 ἐπ.

24. Γ. Κωσταρᾶ, ἔ.ἀν.

25. Γνωμ. Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἔ.ἀν. Τοῦτο βεβαίως τυγχάνει ἀπαράδεικτον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν δικαίου. Ἄλ. Λιτζερόπουλος, Ε.Ε.Ν. 33, σελ. 522 ἐπ.

Ἐν τούτῳ ἀπαντοῦν οἱ ὑπέρμαχοι τῆς προτεινομένης διατάξεως, ὅτι διὰ ταύτης σκοπεῖται ἡ ὀπωσθήποτε λύσις «νεκρωθέντων» γάμων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ διὰ τῆς συνάψεως ἐτέρων γάμων νομιμοποιήσις παρανόμων συμβιώσεων καὶ ἐξωγάμων τέκνων. Ἐπικαλοῦνται προσέτι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς λύσεως τοῦ γάμου²⁶, ὡς καὶ νομολογίαν παλαιὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων.

Ἄς μὴ λησμονῆται ὅμως, ὅτι ἡ οἰκογένεια δὲν ἀποτελεῖ μόνον βιολογικὸν ὄργανισμόν, ἀλλὰ κυρίως κοινωνικὸν σχηματισμὸν καὶ δὴ πρωταρχικόν²⁷.

Ὡς ἐκ τούτου οἱ νομικοὶ κανόνες οἱ διέποντες τὴν σύστασιν καὶ λύσιν τοῦ γάμου ἀπορρέουν ἐκ τῆς ὑπερατομικῆς ἀντιλήψεως περὶ γάμου ὡς θεσμοῦ δημοσίας τάξεως. Ὅθεν δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ λύσις τῆς συμβάσεως τοῦ γάμου νὰ ἐπαφθῆ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ὑπαιτίου συζύγου παρὰ τὴν ἀντίθετον βούλησιν τοῦ ἀναίτιου²⁸. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάστασιν τῶν ἐξωγάμων τέκνων, δύναται αὕτη νὰ τύχῃ ρυθμίσεως δυνάμει τῶν περὶ ἐξωγάμων τέκνων διατάξεων τοῦ Α.Κ. ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἄποψιν, καθ' ἣν παλαιότερον τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἐξέδιδον δῆθεν ἀποφάσεις διαζυγίου δι' ἀκατάλακτον μῖσος²⁹ ἀντιπαρατηροῦμεν, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀβάσιμον, καθότι ἐν τῇ πραγματικότητι πρόκειται περὶ ἀποφάσεων, ἐν αἷς τὸ «ἀκατάλακτον μῖσος» συντρέχει μετ' ἄλλων λόγων διαζυγίου (μοιχείαν, ἐπιβουλήν ζωῆς κ.ἄ.), ὧν καὶ ἀποτελεῖ ἀπόρροιαν καὶ οὐχὶ αὐτοτελεῖ λόγον ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ³⁰. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἡ μακροχρόνιος διάστασις

26. Φ. Κοκκίνου, Ἐλεύθερα Νομικὰ Θέματα, 1962, σελ. 15 ἐπ.

27. Η. Freyer (μτφρ. Α. Κανελλοπούλου), Εἰσαγωγή εἰς τὴν Κοινωνιολογίαν, σελ. 94-95. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ πολιτεία προστατεύει τὴν οἰκογένειαν οὐ μόνον διὰ γενικῆς συνταγματικῆς διατάξεως, ἀλλὰ καὶ δι' εἰδικῶν διατάξεων, ὡς αἱ διατάξεις περὶ πολυτέκνων, φορολογικαί, στρατολογικαὶ κ.ἄ.

28. Κ. Βαβοῦσκος, Ἄρμ. 1967, σελ. 210 ἐπ. Σημειωτέον, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει, ἐνθα ἀρχικῶς τὸ διαζύγιον ἦτο εὐχερέστατον, τὸ Ἄνωτατον Δικαστήριον τὴν 16/9/1949 συνέστησεν εἰς τὰ δικαστήρια, νὰ μὴ ἐκδίδουν ἀποφάσεις διαζυγίου, τῇ ἀπλῇ συναίνεσει τῶν συζύγων καὶ νὰ μὴ ἀπαγγέλλουν διαζύξιον, εἰμή, ἂν ἡ παράτασις τοῦ γάμου ἀποβαίῃ κατὰ τὰς περιστάσεις ἀντίθετος πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς κομμουνιστικῆς ἠθικῆς, J. Belion, Le droit soviétique, 1963, σελ. 63.

29. Ν. Μάτση, Τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον κατὰ τὴν Νομολογίαν τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως τῶν ἐτῶν 1315-1401, (1962), σελ. 172 ἐπ.

30. Π. Χριστινάκη, Τὸ «Αὐτόματον Διαζύγιον», 1975, σελ. 16 ἐπ.

ὑπῆρξεν αὐτοτελὴς λόγος διαζυγίου, ἐφ' ὅσον δὲν συνέτρεχον καὶ ἕτεροι λόγοι διαζεύξεως, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς νομολογίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους³¹.

Ἄρα τὰ πάσης φύσεως ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἢ τεκμαιρομένου ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τυγχάνουσιν ἔωλα, ἐνῶ οὐδεμία ἀνάγκη ἐπιβάλλει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τούτου, ἐφ' ὅσον ὁ σχετικὸς λόγος τοῦ ἄρθρ. 1442 ἔτυχεν εὐρείας ἐφαρμογῆς καλύψας πλείστας ὕσας περιπτώσεις διαζυγίου³².

Ἐκ τῶν περὶ ἀναιτίων λόγων διατάξεων δέον ἀναντιρρήτως νὰ τύχη τροποποιήσεως ἢ περὶ λέπρας τοῦ ἄρθρ. 1444, ἡ ὁποία διευτώθη εἰς χρόνον, καθ' ὃν ἡ νόσος αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀθεράπευτος. Τώρα ὅμως ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νεωτέρων μεθόδων θεραπείας πρέπει νὰ ὀρισθῇ, ὅτι ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ὁ ἕτερος πάσχῃ ἀνιάτως ἐκ λέπρας.

Αἱ περὶ ἐξωγάμων τέκνων διατάξεις ληφθεῖσαι κατὰ βάσιν ἐκ τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος ἀπετέλεσαν θετικὴν πρόοδον διὰ τοὺς χρόνους συντάξεως, ἀναθεωρήσεως καὶ ἐκδόσεως τοῦ κώδικος (1930-46) λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν, ὅτι προγενεστέρως ἡ παρεχομένη νομοθετικὴ προστασία εἰς τὰ ἐξώγαμα τέκνα ἦτο ἀμφιβόλου ἰσχύος³³. Αὗται πρέπει νὰ τύχουν ἐπισταμένης ἐκτιμήσεως μὲ γνώμονα τὴν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς των κεκτημένην πεῖραν. Ἐκ πρώτης ὄψεως ὅμως δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι διὰ λόγους στοιχειώδους δικαιοσύνης καὶ πρακτικῆς σκοπιμότητος δέον τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικαστικῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐξωγάμων τέκνων νὰ ἐξομοιωθοῦν πλήρως μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκουσίας,

31. Ἰ.Σ. 295 (1861). Ἰ.Σ. 9 (1881), Μ. Θεοτοκᾶ, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1897, σελ. 256-258.

32. Κ. Βαβοῦσκος, ἔ.ἀν., Ἄ. Τούση, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1957, παρ. 105, σημ. 11. Τὴν ἐρμηνείαν τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 1442 (5 Ν. 2228/1920) ἐπῆρεασεν ἡ νομολογία τῶν γερμανικῶν δικαστηρίων, Κ. Δεμερτζή, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον Α' (1935), § 60, σημ. 22. Γ. Μαριδάκη, Τὸ Διαζύγιον (1938), § 7, Staudinger, Komm. § 1568 ἐπ. Ἀντιθέτως νῦν νομοθετοῦντες τυχὸν διάταξιν ὑπερακοντίζουσιν, ὡς εἴπομεν, τὴν ἀντίστοιχον τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος δὲν θὰ δυνάμεθα, νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς νομολογίας τῶν ἐλβετικῶν δικαστηρίων.

33. Τὸ σχετικὸν Ν.Δ. ἐκδοθὲν ἐπὶ δικτατορίας Θ. Παγκάλου ὑπῆρξε νομοθέτημα ἀμφισβητουμένου κύρους.

καταργουμένης ὡς περιττῆς τῆς περὶ πλήρους δικαστικῆς ἀναγνωρίσεως διατάξεως³⁴.

Ἐκ τῶν περὶ κηδεμονίας χειραφέτων ἀνηλικίων διατάξεων ἡ τοῦ ἀρθρ. 1679, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ χειραφεσία δύναται νὰ ἀνακληθῆ ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὸ τῆς χειραφεσίας δικαίωμα, πλὴν τῆς ἐκ τοῦ γάμου χειραφεσίας, καθ' ὃν τρόπον γίνεται καὶ ἡ χειραφεσία, χρῆζει βελτιώσεως. Διότι μὴ ἐξαρτῶσα τὴν ἀνάκλησιν ἐξ οἰασδῆποτε προϋποθέσεως, ὡς ἦτο κατὰ τὸ προῖσχυσαν δίκαιον ἡ αἰτήσις περιστολῆς ὑποχρεώσεων ὑπὸ τοῦ χειραφέτου, παριστᾷ ταύτην ὡς ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν ἐχόντων τὸ δικαίωμα χειραφεσίας, ἐνῶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, αὕτη ἐνεργεῖται ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ χειραφέτου, ὅστις διὰ τῶν πράξεών του κατὰ τὸ στάδιον τῆς χειραφεσίας του ἀπέδειξεν ἀνωριμότητα. Λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν, ὅτι διὰ τῆς ἀνακλήσεως τῆς χειραφεσίας ὁ ἀνήλικος ὑποβάλλεται πάλιν ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν ἢ ὑπὸ ἐπιτροπείαν καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ νέα χειραφεσία μόνον ἐκ τοῦ γάμου εἶναι δυνατὴ³⁵, ἐνδείκνυται ἡ διατύπωσις τῆς προκειμένης διατάξεως νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε τῇ αἰτήσει τῶν ἐχόντων δικαίωμα χειραφεσίας τὸ δικαστήριον νὰ ἀνακαλῆ τὴν χειραφεσίαν ἐκτιμῶν τοὺς σοβαροὺς λόγους, οἵτινες ἐπιβάλλουν ταύτην πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνηλικίου.

Τέλος ἐπιβάλλεται ἡ κατάργησις τῆς διατάξεως τοῦ ἀρθρ. 1700 περὶ νομίμου ἀπαγορεύσεως τοῦ ἐπὶ κακουργήματι τελεσιδικῶς καταδικασθέντος. Εἶναι ἀναχρονιστικὴ καὶ περιττὴ. Ἄρκει ἡ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἀπαγγελλομένη ποινὴ στέρησεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΣΤΑΡΑΣ

Δ. Ν. Δικηγόρος

34. Ἄρθρ. 1555.

35. Ἄρθρ. 1680.

ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ*

Α'

Τὸ θέμα τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου ἀπησχόλησε τὴν «Συζήτησιν» ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτῆς φύλλου¹.

Καὶ ἦτο τοῦτο πολὺ φυσικόν. Εἰς τὸν πανανθρώπινον πολιτισμὸν ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Καὶ ὁ γάμος ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς οἰκογενείας. Καὶ τὸ διαζύγιον εἶναι σεισμὸς εἰς τὸ θεμέλιον. Ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς τί πλέον εἶναι τὸ λεγόμενον αὐτόματον διαζύγιον.

Ἄλλὰ περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται; Ὁ γάμος εἶναι, κατὰ τὸν περίφημον ὄρισμὸν τοῦ Μοδεστίνου, «ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια καὶ συγκαλήρωσις τοῦ βίου παντός, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀποτελεῖ ὁ γάμος μυστήριον μέγα: «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν καὶ ὁ Ρωμαῖος νομικὸς συμφωνοῦν εἰς ἐκεῖνο πὺρ εἶναι κοινὴ πεποίθησις. Ὁ γάμος εἶναι ἕνας δεσμὸς, ὁ ὁποῖος συνάπτεται διὰ νὰ διαρκῆ ἰσοβίως. Κατ' ἀρχήν, κατὰ τὸν προορισμὸν τοῦ γάμου, μόνον ὁ θάνατος θὰ χωρίσῃ ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἤνωσεν ὁ γάμος.

Αὐτὸ ὅμως τὸ τελευταῖον εἶναι τὸ ἐπιθυμητόν, τὸ ὀμαλόν, τὸ ἀθῶον, τὸ ὑγιές. Περὶ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει. Ἄλλ' ἐρωτᾶται μήπως παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν ἀρρωστημέναι περιπτώσεις, ὅπου τὸ μὴ χειρὸν, κάκιστον μὲν ἀλλὰ παρ' ὅλον τοῦτο τὸ μὴ χειρὸν, εἶναι νὰ λύεται ὁ γάμος καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὁ θάνατος. Εἰς αὐτὸ δίδονται δύο ἀπαντήσεις. Τὴν μίαν, τὴν ἀρνητικὴν, δίδει ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἄλλον τρόπον νὰ λυθῆ ὁ γάμος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θάνατον, δὲν ἀναγνωρίζει. Δίδεται ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἀντίθετος ἀπάντησις, ἡ καταφατικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θάνατον ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος

* Ὁ διαπρεπὴς Καθηγητὴς Τσιριντάνης ἐδημοσίωσεν ἐνυπογράφως καὶ ἕτερον, ἐν τῇ αὐτῇ Περιοδικῇ «Συζήτησι», (ἔτ. Ζ', Μάιος 1966, τευχ. 77 σ. 85-91), περιπούδαστον καὶ λίαν ἐπίκαιρον ἄρθρον, ἅμα δὲ καὶ διαφωτιστικόν.

1. «Συζήτησις», Δεκέμβριος 1959, σ. 18-20.

λύσεως τοῦ γάμου, τὸ διαζύγιον. Λύεται ὁ γάμος διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, μολοντί ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι ζοῦν καὶ διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ὁ νόμος ὀρίζει. Πάντως ἡ ἀντίληψις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τοῦλάχιστον πολιτισμοῦ εἶναι ὅτι τὸ διαζύγιον ἀποτελεῖ κάτι κακόν. Ὅτι εἶναι μία συμφορά. Τὸ νὰ δίδῃ ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς συζύγους, συνήθως ὁ ἀνὴρ, «Βιβλίον ἀποστασίου» εἰς τὴν γυναῖκα, μὲ ἀπλούστερα λόγια νὰ τὴν πετᾷ στοὺς δρόμους, διότι ἔτσι τοῦ ἀρέσει, αὐτὸ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἡμιβαρβάρου Ἀνατολῆς. Καὶ ὅπου ἴσχυε, παρμένο ἀπὸ τὴν Ρώμην, εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον ἀκόμη τὸ μονομερὲς «ρεπούδιον» (ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι, ἡ μονομερὲς ἀποπομπή), συνεδέετο τοῦτο, ἂν ἐδίδετο ἀδικαιολογήτως, μὲ ποινὰς αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μίαν ἀνάσχεσιν.

Μετὰ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον, ἦλθεν ὁ νόμος 2228 τοῦ 1920 καὶ εἶπε τὰ ἐξῆς: Διαζύγιον χωρεῖ μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ μόνον διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ὀρίζει ὁ νόμος. Οἱ λόγοι αὗτοι εἶναι δύο κατηγοριῶν. Ἡ ἀνάγονται εἰς πταῖσμα, ὑπαιτιότητα τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων, ἡ ὑπάρχουν λόγοι μὴ ὀφειλόμενοι εἰς ὑπαιτιότητα, ἀναίτιοι, ὡς φέρ' εἰπεῖν, ἡ λέπρα, ἡ παραφροσύνη. Οἱ λόγοι εἶναι καθωρισμένοι κατὰ τρόπον αὐστηρόν, ἀπόλυτον. Ὑπάρχει ὅμως μία διάταξις ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν «σχετικόν» λόγον διαζυγίου, ἡ περίφημος διάταξις τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ νόμου 2228 ἡ ὁποία πλέον εἶναι διάταξις τοῦ ἄρθρου 1442 Α.Κ. ἔχουσα ἤδη ὡς ἐξῆς: «Ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ ἑτέρου ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασίμως ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος. Δικαίωμα πρὸς διάζευξιν δὲν ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ αἰτοῦντος ἐὰν ἡ ὑπαιτιότης αὐτῆ βαρύνῃ μὲν ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους, ἀλλ' ὁ κλονισμὸς τῆς σχέσεως τοῦ γάμου ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν αἰτοῦντα». Πάντως πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ ὑπάρχῃ ὑπαιτιότης τοῦ ἑτέρου, τοῦ ἐναγομένου ἐπὶ διαζεύξει. Χωρὶς αὐτὴν τὴν ὑπαιτιότητα, δὲν δίδεται διαζύγιον οὔτε κατὰ τὸν «σχετικόν» αὐτὸν λόγον. Τὸ εἰς τί συνίσταται ἡ ὑπαιτιότης ἀφίεται εἰς τὸ δικαστήριον. Τὸ ὅτι πρέπει πάντως νὰ ὑπάρχῃ ὑπαιτιότης καὶ τὸ διαζύγιον θὰ τὸ ζητήσῃ ὁ ἀναίτιος καὶ ποτὲ ὁ υπαίτιος, εἶναι μέσα εἰς τὸν νόμον. Ἀγωγή περὶ διαζυγίου τὴν ὁποία δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀκριβῶς ὁ υπαίτιος, εἶναι κάτι τὸ ἀσύλληπτον διὰ τὸ δίκαιον.

Εὐρῶες εἶναι διαδεδομένη ἡ ἀντίληψις ὅτι διαζύγιον χωρεῖ καὶ μὲ τὴν συναίνεσιν τῶν συζύγων. Τοιαύτη διάταξις δὲν ὑπάρχει

εις τὸν νόμον. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὅταν καὶ οἱ ζῦο σύζυγοι θέλουν σώνει καὶ καλὰ νὰ χωρίσουν, εὐρίσκουν τρόπον νὰ λύσουν τὸν γάμον των δι' εἰκονικῆς δίκης. Αὐτὰ ὅμως ὄχι εὐθέως ἀλλὰ διὰ καταστρατηγήσεως, καὶ ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μία τοιαύτη εἰκονικὴ δίκη εἶναι παιγνίδι πολλαχῶς ἐπικίνδυνον μὲ πᾶν ἄλλο ἢ ἐξησφαλισμένην τὴν ἐπιτυχίαν, ὅπως πολυάριθμα παραδείγματα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν ἀποδεικνύουν. Ὁ νόμος πάντως δὲν γνωρίζει τὸ κοινῇ συναινέσει διαζύγιον, ἀλλὰ μόνον τὸ διαζύγιον τὸ ὅποιον δίδεται, ὡς τὸ μὴ χεῖρον, εἰς τὸν ἄθῶον ἐναντίον τοῦ ὑπαίτιου καὶ π ο τ ε εἰς τὸν ὑπαίτιον ἐναντίον τοῦ ἄθῶου.

Β'

Αὐτὰ κατὰ τὸ ἐλληνικὸν δίκαιον. Καὶ τώρα μία ματιὰ εἰς τὰ ξένα δίκαια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἀναγκῶσαι τοῦ παρόντος περιοδικοῦ εἶχον ἤδη τὸ 1960 ὑπ' ὄψιν των μίαν τοιαύτην συγκριτικὴν ἐπισκόπησιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὁ γράφων τώρα ἤμμορεῖ νὰ ἀναφερθῆ².

Ἐὰν ρίψωμεν πάλιν μία ματιὰ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπισκόπησιν καὶ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα, ἂν ὑπάρχῃ χώρα εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἣ ὁποία νὰ δίδῃ τὸ διαζύγιον εἰς τὸν ὑπαίτιον μὲ ἐναγόμενον τὸν ἄθῶον, ἣ ἀπάντησις εἶναι ἀδιστακτικῶς ἀρνητικῆ. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ γερμανικὸς νόμος τοῦ 1946, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται προοδευτικὸς ὀρίζει (§ 48 ἐδ. 2. ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου τῆς 11.8.61) ὅτι ἐὰν ὁ ζητῶν τὸ διαζύγιον σύζυγος προσέκαλεσε διὰ τῆς ὑπαιτιότητός του πλήρως ἢ κατὰ κύριον λόγον τὸν κλονισμὸν τοῦ γάμου, τότε δὲν χωρεῖ λύσις τοῦ γάμου ἂν ἀντιλέγῃ ὁ ἕτερος τῶν συζύγων, ἐκτὸς ἐὰν ἀπὸ τὸν ἀντιλέγοντα σύζυγον λείπῃ ὁ μετὰ τοῦ γάμου δεσμὸς καὶ ἡ ἐτοιμότης νὰ συνεχίσῃ τὸν γάμον³. Καὶ ὁ χειρισμὸς τῆς διατάξεως ὑπὸ τῶν δικαστηρίων εἶναι νὰ ἀποκοπῆ εἰς τὸν ὑπεύθυνον, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν κοινὴν στέγην, ἣ δυνατότης νὰ ἀρῇ διαζύγιον.

2. Νομικοῦ Σχολιαστοῦ: Πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν τὸ «αὐτόματον» διαζύγιον; «Συζήτησις» 1960, σελ. 73 ἐπ.

3. «Hat der Ehegatte, der die Scheidung begehrt, die Zerrüttung ganz oder überwiegend verschuldet, so darf die Ehe gegen den Widerspruch des anderen Ehegatten nicht geschieden werden, es sei denn, dass dem widersprechenden Ehegatten die Bindung an die Ehe und eine zumutbare Bereitschaft fehlen, die Ehe fortzusetzen».

Γ'

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν πραγμάτων καὶ ἀπὸ ἀπόψεως νομοθεσίας ἑλληνικῆς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως εἰκόνας τὴν ὁποῖαν δίδει ἡ συγκριτικὴ ἐπισκόπησις τῶν ξένων νομοθεσιῶν, εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν κατάστασιν μέσα ἔρχεται μία πρότασις εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν ζητεῖται τὸ ἐξῆς: "Ὅταν ὑπάρχη διάστασις τῶν συζύγων πού διήρκεσε πέραν τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, νὰ δίδεται διαζύγιον (καὶ ἂν ἔτι ἡ ὑπαιτιότης βαρύνει ἀποκλειστικῶς τὸν ἐνάγοντα.). Τοῦτέστιν: Ἄν ὁ σύζυγος ἔχη ἀφήσει τὴν γυναῖκα του μὲ τὸ ἔτσι θέλω (κακόβουλος ἐγκατάλειψις λέγεται αὐτὸ) καὶ ἔχη ἐπιμείνει ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτὴν, τοῦ δίδεται ἐν τέλει τὸ διαζύγιον, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς καὶ μόνον πταίῃ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα συζύγου.

Ἐπεὶ τῆς προτάσεως αὐτῆς προσάγονται διάφορα ἐπιχειρήματα.

1. Τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα ἐπικαλεῖται τὴν ἐλευθερίαν. Πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ κάνωμεν ὅ,τι θέλομεν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ θέλομεν. Καὶ ἐπειδὴ — λέγουν — αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἰσχύει εἰς ὅλας τὰς ἐκφράσεις τοῦ βίου... καὶ μάλιστα εἰς τὸν αἰῶνα μας, δι' αὐτὸν τὸν λόγον — λέγουν — πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ εἰς τὸ θέμα πού λέγεται γάμος. Ὁ γάμος θὰ μᾶς δεσμεύῃ ὅσον θέλομεν. Ὅταν δὲν τὸν θέλωμεν πλέον, εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ χωρίσωμεν τὸν δρόμον μας ἀπὸ τὴν σύντροφον (ἢ ἀντιστοίχως τὸν σύντροφον) τοῦ βίου. Ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον ἀπορῶ διατί καὶν διατυποῦται. Πρὶν δεσμευθῶ εἶμαι ὄντως ἐλεύθερος νὰ ἀναλάβω ἢ ὄχι τὴν δέσμευσιν. Ἀφ' ἧς ὅμως δεσμευθῶ εἶμαι δεσμευμένος. Μίαν κοινὴν σύμβασιν οἰανδήποτε ἂν καταρτίσω, αὐτὸ ἰσχύει καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς συμβάσεως. Ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν θέλησίν μου ἐξαρτᾶται νὰ τὴν συνάψω ἢ ὄχι. Ἀφ' ἧς ὅμως τὴν καταρτίσω, δεσμεύομαι δι' αὐτῆς διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ὁ ἄλλος ὁ ἀντισυμβαλλόμενός μου, ἐκἀνόμισε τὰ καθ' ἑαυτὸν μὲ τὴν προοπτικὴν ὅτι ἡ σύμβασις θὰ τηρηθῇ. Ὅτι αἱ συμβάσεις πρέπει νὰ τηροῦνται, ὅτι αἱ συμβάσεις δεσμεύουν, εἶναι δόγμα τὸ ὁποῖον χωρίζει τοὺς πολιτισμένους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους.

Ἐὰν δὲ αὐτὸ ἴσχυε εἰς περασμένους αἰῶνας, ἀκριβῶς εἰς τὸν αἰῶνα μας καὶ ἀκριβῶς μὲ τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις ἰσχύει πολὺ περισσότερον. Διότι ἡ ἄκρατος φιλευθερία σχολὴ ἀνήκει

πλέον ἀνεπιστρεπτι εἰς τὸ παρελθόν. Ἡ οἰκονομική μας ζωὴ διέπεται πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ κανόνας κοινωνικῆς σκοπιμότητος, οἱ ὁποῖοι ἔχουν φέρει τοὺς μεγίστους περιορισμοὺς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν συναλλαγῶν. Εὐρήκαμε λοιπὸν τώρα τὴν στιγμὴν διὰ νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἄκρατον ἐλευθερίαν, διὰ νὰ εἰποῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει γάμος; Διότι, ἐπικαλούμενοι τὴν «ἐλευθερίαν», αὐτὸ λέμε, ὅτι δὲν ὑπάρχει γάμος, ὡς «συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός». Ὑπάρχει συμβίωσις ἀορίστου διαρκείας, ἡ ὁποία διαρκεῖ ἐλευθέρως, ὅσον θέλουν οἱ σύζυγοι. Ἐνα εἶδος ἐταιρείας ἀορίστου διαρκείας, πὺ λύεται διὰ μονομεροῦς «καταγγελίας» ὁποτεδῆποτε, μὲ τὸ «ἔτσι θέλω» τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων-εταίρων. Καὶ εὐρήκαμε τώρα τὸν καιρὸν νὰ τὰ ποῦμε αὐτὰ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸ τὸ «κάνω ὅ,τι θέλω» ἐξαφανίζεται ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς!

2. Δὲν εἶναι πολὺ διαφορετικὸν τὸ ἄλλο ἐπιχείρημα, «τί νόημα ἔχει πλέον ὁ γάμος, ἐφ' ὅσον ἔφυγεν ἡ ἀγάπη». Θὰ μᾶς συγχωρήσουν οἱ ταῦτα λέγοντες, ἀλλὰ ὁ γάμος δὲν ἔχει μόνον τὸ νόημα τῆς ἀγάπης, ἔχει καὶ τὸ νόημα τοῦ χρέους, τῆς εὐθύνης. Καλὸν εἶναι, ὁ γάμος νὰ μὴ συνάπτεται ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἀγάπη. Ἀλλὰ δὲν σημαίνει τοῦτο κατ' ἀνάγκην ὅτι πρέπει νὰ τινάζεται εἰς τὸν ἀέρα ὁ γάμος μόλις ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔσβησε εἰς τὸν ἕνα τῶν συζύγων, ἢ ἔσβησε μόνη της, ἢ ἔσβησε ἀπὸ λόγους πολὺ πονηροῦς καὶ πολὺ ἀποδοκιμαστέους ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Καὶ ὅταν ἡ ἀγάπη σβῆσῃ, διαρκεῖ ἡ δέσμευσις ἀπὸ τὴν εὐθύνην ἔναντι τοῦ ἄλλου, ὁ ὁποῖος ἐκανόνισε τὴν ζωὴν του μὲ βάσιν ὅτι θὰ συζῆσῃ εἰς ὄλον του τὸν βίον μὲ ὠρισμένον πρόσωπον καὶ δὲν μπορεῖ, διότι ἔτσι ἠθέλησεν ὁ ἄλλος, νὰ ξαναρχίξῃ αὐτὸς τὴν ζωὴν του πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Κάπως πρέπει νὰ σκεπτόμεθα καὶ τὸν ἀθῶον σύζυγον, ὁ ὁποῖος θὰ λακτισθῇ μὲν διότι τὸ ἠθέλησεν ἔτσι ὁ ἄλλος, δὲν θὰ βρῇ ὅμως εὐκόλως νέαν ἀπαρχήν, νέον βίον.

Καὶ διὰ νὰ τὰ ποῦμε ἀπλούστερα, καλὸν βέβαια εἶναι, ἕνας νέος καὶ μία κοπέλλα νὰ ἔρχωνται εἰς γάμον μόνον ἂν ἀμοιβαίως ἀγαπῶνται. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ὅταν ἔλθουν αἱ ρυτίδες θὰ πρέπει μὲ τὸ ἔτσι θέλω, μὲ τὸ «δὲν σὲ ἀγαπῶ πλέον» ὡς ἐπιχείρημα, νὰ λακτίξῃ ὁ ἄνδρας τὴν γυναῖκα, ἡ ὁποία ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι νέα κοπέλλα καὶ διὰ τὴν ὁποίαν τραγικὸν ἐρώτημα εἶναι τί θὰ ἀπογίνῃ μετὰ τὸ λάκτισμα.

3. Ἄλλο ἐπιχείρημα προβάλλεται ὅτι ὑπάρχουν ἤδη παράνομοι συμβιώσεις. Οὕτως ἢ ἄλλως, καλῶς ἢ κακῶς, γεγονὸς εἶναι

ὅτι συμβιωῦν πλέον παρανόμως ὠρισμένα ζεύγη καὶ τὰ ὅποια — λέγουν — ἀριθμοῦνται εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων. Καλὸν εἶναι, λοιπόν, νὰ νομιμοποιηθοῦν τὰ ζεύγη αὐτά.

Ἄλλά, πρῶτον μὲν οὔτε στατιστικὴ εἶναι δυνατὴ, οὔτε ἐξακριβωσις, τοῦναντίον πολλῇ ἀμφιβολία δικαιολογεῖται ἂν ὑπάρχουν ὄντως, ὅπως λέγεται, ἑκατοντάδες χιλιάδων Ἑλληνίδων, αἱ ὅποιαὶ νὰ ἠθέλησαν νὰ μποῦν μέσα σὲ ξένα σπίτια σὰν φίδια, νὰ χωρίσουν ἀνδρόγυνα, νὰ γκρεμίσουν σπιτικά. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ γίνεται μία σύγχυσις. Καμμιά φορὰ γίνεται λόγος περὶ νομιμοποιήσεως παρανόμων συμβιώσεων ὅταν δὲν ὑπάρχῃ μοιχεία. Ὅταν δηλαδὴ ἡ νομιμοποίησις δὲν πρόκειται νὰ τινάξῃ εἰς τὸν ἀέρα κανένα νόμιμο σπίτι. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις κάθε τόσο τίθεται τὸ ζήτημα μήπως δὲν θὰ ἦταν καλύτερον νὰ νομιμοποιηθοῦν, ἔστω καὶ παρακαμπτομένων τυπικῶν ἐμποδίων, αὐταὶ αἱ συμβιώσεις μὴ γιὰ πάντα καὶ νὰ ξεκαθαρισθῇ ἡ κατάστασις. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τῆς νομιμοποιουμένης καὶ βραβευομένης μοιχείας. Εἰς τὴν περίπτωσιν ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ τώρα ζητεῖται νὰ νομιμοποιήσωμεν τὸν παράνομον καὶ ἀνήθικον δεσμὸν καὶ νὰ κλοτσήσωμεν τὸν νόμιμον! Καὶ θὰ ἐξακολουθοῦμεν νὰ ὀνομαζώμεθα πολιτισμένη χώρα, μία χώρα ἡ ὅποια θέτει τὸν παρανομοῦντα, ὡς παρανομοῦντα, εἰς θέσιν καλυτέραν ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ εἶναι νομοταγῆς, ἠθικὸς καὶ ἀθῶος;

4. Ἐνα ἄλλο ἐπιχείρημα εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὰς παρανόμους αὐτάς συμβιώσεις ἔχουν προκύψει νόθα τέκνα. Πρῶτον, δὲν ἤξεύρομεν, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ τὸ μάθωμεν, πόσα τέτοια μοιχογέννητα (ὄχι ἀπλῶς νόθα) τέκνα ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν ἤξεύρομεν καὶ πόθεν εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ τακτοποιηθοῦν ὄντως διὰ γάμου αὐτὰ τὰ μὴ νόμιμα τέκνα. Ἄλλὰ διότι ὑπάρχουν μοιχογέννητα τέκνα, πρέπει νὰ τεθοῦν εἰς κίνδυνον ὅλα τὰ γνήσια ποῦ ὑπάρχουν; Διότι, προσέξατε, ἂν γίνῃ τέτοιος νόμος, θὰ ὑπάρχῃ διὰ πάντα γάμον ἢ δυνατότης αὐτομάτου διαζυγίου καὶ ἐπομένως δι' ὅλα τὰ παιδιὰ ὁ φόβος νὰ μείνουν «ζωντόρφανα», κατὰ τὴν ὠραίαν παραστατικὴν ἔκφρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν προστασίαν τῶν νόθων τέκνων, τῶν μοιχογεννήτων τέκνων, τῶν προϊόντων μοιχείας καὶ πολλάκις διπλῆς μοιχείας, τότε νὰ μελετηθῇ αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἀλλ' ὡς ζήτημα προστασίας καὶ τῶν μοιχογεννήτων τέκνων. Καὶ ἂν αὐτὸ ἦτο τὸ θέμα, αὐτὸ θὰ ἦτο βεβαίως συζητήσιμον. Ἄλλ' αὐτὸ προβάλλεται μόνον ὡς ἐπιχείρημα καὶ δὲν εἶναι ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ νομοθετήματος.

5. Ἄς μνημονεύσωμεν καὶ τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημα, τὸ «βαρὺ πυροβολικόν», ὅτι ἡ πρότασις νόμου ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ὄχι εἰς τὸ μέλλον. Ὅρίζεται δηλαδὴ εἰς τὴν πρότασιν (ἄρθρον 2) ὅτι ἡ περι αὐτομάτου διαζυγίου διάταξις ἰσχύει ἐφ' ὅσον ἤθελεν ἐγερθῆ ἀγωγή περι διαζυγίου ἐντὸς ἀνατρεπτικῆς προθεσμίας ἐξ μηνῶν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου, μετὰ δὲ ταύτην ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα χωρὶς τὴν ἐκτροπὴν τοῦ αὐτομάτου. Δηλαδὴ, κατὰ τὸ ὠραῖον ἑλληνικὸν σύστημα, θὰ λέμε: "Ἐως ἐδῶ θὰ ἰσχύσῃ τὸ αὐτόματον διαζύγιον' ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα δὲν θὰ ἰσχύῃ! Ὁραῖα σαρκάζει εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὴν «Συζήτησιν» τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ὁ ἀείμνηστος καὶ κάθε ἄλλο συντηρητικὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντῖνος Τριανταφυλλόπουλος:

«Δὲν πρόκειται περι μεταρρυθμίσεως τοῦ Κώδικος εἰς τρόπον ὥστε τὸ νέον τοῦτο δίκαιον νὰ καταλαμβάνῃ τοὺς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τυχόν τοῦ νέου νόμου ἐρχομένους εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἐφεξῆς. Ὅχι! Ἡ σκέψις των εἶναι ὅτι, ἀφοῦ ἠτύχησαν πολλοὶ ἢ ὀλίγοι ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐξελάμβανον τὸν γάμον ὡς ἐργαστήριον εὐτυχίας, αὐτοὶ μόνον νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου ἐφ' ὅσον παρῆλθεν ἤδη κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου νόμου ἐπταετία ἐν διαστάσει. Καὶ ἐὰν εἰς τὸ μέλλον παρουσιασθοῦν παρόμοιαι διαστάσεις; Τί θὰ γίνῃ; Ὅχι δι' αὐτοὺς θὰ ἰσχύῃ ὁ γενικὸς Ἀστ. Κῶδιξ. Ὁ νέος νόμος θὰ ρυθμίζῃ μόνον τὸ παρελθόν! Ἐνῶ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς νομοθεσίας εἶναι ὁ νόμος νὰ ὀρίξῃ τὸ μέλλον (μόνον ἐξαιρετικῶς εἶναι δυνατὴ ἡ ἔκδοσις νόμου ἔχοντος καὶ ἀναδρομικὴν δύναμιν) ὅθεν καὶ οἱ ρωμαῖκοὶ νόμοι ὡς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀστικὸς κῶδιξ ἐκφράζονται εἰς μέλλοντα χρόνον. Καὶ τοιαῦτα οἰκτρὰ νομοθετικὰ σχεδιάσματα εὐρίσκουν ἐγκρισιν καὶ ἀπήχησιν εἰς ἀνώτερα, ὡς θεωροῦνται, ἐπιστημονικὰ στρώματα⁴».

Εἰς τὰ σοφὰ ταῦτα ἐπιχειρήματα τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἂς προστεθῆ τοῦτο μόνον. Ὅτι καὶ δὲν λέγεται σπουδαίως ὅτι τὸ αὐτόματον διαζύγιον δὲν θὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τὸ μέλλον. Δὲν θέλει πολλὴν σκέψιν διὰ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι, ἐὰν περάσῃ αὐτὴ ἡ πρότασις νόμου, ἔστω καὶ μὲ ἐξάμηνον ἀνατρεπτικὴν προθεσμίαν, ἡ προθεσμία αὐτὴ θὰ παραταθῆ καὶ θὰ παρατείνεται συνεχῶς καὶ εἰς τὸ κάτω-κάτω θὰ εἶναι καὶ δίκαιον νὰ γίνεταί ἡ παράτασις, διότι ἀνισος μεταχειρίσις ἀντίκειται εἰς θεμελιώδες τῆς δημοκρατίας ἀξίωμα.

4. «Συζήτησις» 1960 σελ. 199.

Δ'

Ἄλλὰ ἄς ἰδοῦμε τὸ πρᾶγμα καὶ ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῶν συνεπειῶν. Ἴδου πρακτικῶς περὶ τίνος πρόκειται. Πρόκειται περὶ τοῦ ὅτι διὰ πρώτην φοράν θὰ δίδεται διαζύγιον εἰς τὸν ἔνοχον ἑναντίον τοῦ ἀθώου. Περὶ αὐτοῦ πρόκειται καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐπίγνωσιν τί σημαίνει αὐτὸ εἰς τὰς συνεπείας του.

Ἴδου λοιπὸν ὁ ἄνδρας ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἐβαρέθηκε τὴν γυναῖκα, τὴν ἐγκαταλείπει. Ἡ ἐγκατάλειψις συνιστᾷ λόγον διαζυγίου ὑπὲρ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος, ὁ ὁποῖος καὶ μόνος δύναται νὰ τὸ ζητήσῃ καὶ ὄχι ὁ ἐγκαταλείψας τὴν συζυγικὴν στέγην. Ὅταν λοιπὸν ἐγκαταλειφθεὶς σύζυγος εἶναι ἡ γυναῖκα, ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα (ἀλλὰ αὐτὴ μόνον!) ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ διαζύγιον. Ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι δὲν τὸ ἀσκεῖ τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἡ γυναῖκα, διότι γνωρίζει ὅτι θὰ μείνῃ στοὺς πέντε δρόμους καὶ διότι τὸ διαζύγιον θὰ εἶναι δι' αὐτὴν ἀκόμη μεγαλύτερα συμφορὰ ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ διότι, εἰς τὸ τέλος-τέλος, δὲν ἔχει χάσει ἐντελῶς καὶ τὴν ἐλπίδα ἐπιστροφῆς τοῦ λιποτάκτου. Ὁ ἐγκαταλείψας, ἐξ ἄλλου, καλεῖται ἀπὸ τὴν πολιτείαν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν συζυγικὴν στέγην. Ἐὰν δὲν ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν Θεὸς καὶ ἄνθρωποι τοῦ ἀπειθύνουν, ἐὰν ἐπιμείνῃ πεισμῶως εἰς τὴν ἀπειθαρχίαν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν, τότε μὲ τὸ νέον σχέδιον θὰ ἔλθῃ ἡ πολιτεία καὶ θὰ τοῦ λέγῃ: «Μπράβο σου! Εἰς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀπειθαρχίαν σου σοῦ δίδω τώρα τὸ δικαίωμα διαζυγίου, εἰς σὲ τὸν ἔνοχον μολοντί δὲν τὸ θέλει ὁ ἀθῶος». Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ θέλομεν αὐτό;

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο. Ὡς προϋπόθεσις διὰ τὸ αὐτόματον διαζύγιον τίθεται εἰς τὴν πρότασιν νὰ περάσουν ἑπτὰ χρόνια ἐγκαταλείψεως. Ἄλλὰ ἐννοεῖται, ἅμα τεθῆ ἡ προϋπόθεσις τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, θὰ ἀρχίσῃ κατόπιν τὸ γνωστὸν σύστημα. Αὔριον τὰ ἑπτὰ θὰ γίνουσι πέντε, τὰ πέντε θὰ γίνουσι τρία. Ἐκτὸς τούτου ὅμως δὲν χρειάζεται πολλὴ φιλοσοφία διὰ νὰ ἴδῃ κανεὶς ποῦ θὰ καταλήξῃ αὐτὸ τὸ σύστημα. Θὰ γίνῃ λοιπὸν — ἐκεῖ ὁδηγοῦμεθα ἀ ν α π ο φ ε ὕ κ τ ω ς — τὸ ἐξῆς: Θὰ ἔλθῃ μίαν ἡμέραν ὁ ἄνδρας καὶ θὰ πῆ εἰς τὴν γυναῖκα του: «Ἄκου νὰ σοῦ πῶ. Ἐγὼ θὰ σὲ ἐγκαταλείψω. Διὰ τί; Ἀπλούστατα, διότι ἔτσι θέλω. Σὲ ἐγκαταλείπω λοιπὸν τώρα καὶ μετὰ ἑπτὰ χρόνια μπορῶ νὰ πάρω διαζύγιον, οὕτως ἢ ἄλλως. Μετὰ ἑπτὰ χρόνια ὅμως, ἐγὼ μὲν ὡς ἄνδρας θὰ μπορέσω νὰ ξαναπανδρευθῶ, διότι τὰ ἑπτὰ χρόνια προστιθέμενα εἰς τὴν ἰδι-

κήν μου ηλικίαν δὲν ἔχουν τόσην σημασίαν ὅσην ὅταν προστεθοῦν εἰς τὴν ἰδικήν σου ηλικίαν. Ἐγὼ λοιπὸν μπορῶ νὰ περιμένω ἑπτὰ χρόνια. Σὺ ὅμως, σκέψου καλὰ ἂν θὰ μπορέσης μετὰ ἑπτὰ χρόνια νὰ ξαναπανδρευθῆς, ἢ πλέον θὰ μείνης ἔρημη εἰς τοὺς πέντε δρόμους. Δὲν κάνομε λοιπὸν κάτι ἀπὸ τώρα; Νὰ μοῦ δώσης τώρα ἀμέσως διαζύγιον, (κατὰ συμπαιγνίαν, δηλαδὴ) διὰ νὰ ἡσυχάσωμεν καὶ σὺ καὶ ἐγὼ καὶ νὰ κυττάξῃς ἀπὸ τώρα νὰ βρῆς ἄλλον ἄνδρα, ποὺ εἶσαι ἀκόμη νέα καὶ ὄχι μετὰ ἑπτὰ χρόνια;»

Πῶς θὰ μπορέση τώρα ἡ γυναῖκα νὰ ἀποφύγη τὴν ἐκβίασιν, καθ' ἣν στιγμὴν δι' αὐτὴν εἶναι ὄντως ἀποφασιστικὸν τὸ ἐπιχειρήμα τοῦ καθρέπτου, καὶ ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος, σκέπτεται τὸν ἑαυτὸν τῆς μετὰ ἑπτὰ χρόνια; Ἡ ἐκβίασις λοιπὸν θὰ ἐπιτύχη. Ἀποτέλεσμα: Θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ μονομερὲς «ρεπουδιον». Ὅ,τι ὥρα θέλει ὁ σύζυγος, θὰ λήθῃ εἰς τὴν γυναῖκα του «φύγε». Καὶ ἡ γυναῖκα του θὰ φεύγη. Τί ἄλλο ἤμπορεῖ νὰ κάμη;

Ε'

Πολλὰ πράγματα μᾶς φαίνονται παράξενα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβαινον ἀπὸ ἀπόψεως δικαίου εἰς περασμένας κοινωνίας περασμένων αἰώνων. Ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἐρευνητὴς εἰς τὸ μέλλον θὰ παραξενεύεται ἄμα τὸ βλέπη διὰ τὸν αἰῶνα μας, εἶναι τοῦτο: «Ὅτι εἰς τὴν ὅλην ρύθμισιν καὶ εἰς τὴν ὅλην συζήτησιν περὶ διαζυγίου τόσον ὀλίγην θέσιν καὶ βάρος ἔχει τὸ θέμα τῶν παριδιων. Καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀστικὸν μας Κώδικα προκειμένου περὶ διαζυγίου τὰ παιδιὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μόνον διὰ νὰ ρυθμισθῇ ποῖος θὰ ἔχη τὴν ἐπιμέλειάν των. Ἀλλὰ δὲν νομίζω ὅτι θέλει πολλὴν σοφίαν διὰ νὰ σκεφθῇ κανεὶς, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ γάμου δέσμευσις, ἡ ἱερά καὶ ἰσόβιος, εἶναι πολλαπλασίως δεσμευτικὴ ὅταν ἀπὸ αὐτὴν ἦλθαν παιδιὰ εἰς τὸν κόσμον, τὰ ὁποῖα δὲν πταίουν τίποτε ἐπὶ τέλους καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ὑποφέρουν διότι ὁ ἕνας ἐκ τῶν γονέων τῶν ἐζήτησε νὰ χαρῆ τὴν ζωὴν του καὶ εἰς παρανόμους σχέσεις καὶ ἐκεῖθεν ἐξεπήδησαν καὶ ἄλλα παιδιὰ. Τὸ τραῦμα τοῦ «ζωντόρφανου» εἶναι ἀπὸ τὰ βαρύτερα τραύματα τὰ ὁποῖα μποροῦσε νὰ φαντασθῇ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ἀποτελεῖ κατὰπληξιν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ συγκινηθῇ τὸ τραῦμα αὐτό.

Θὰ ἀντίπη ἴσως κανεὶς, ὅτι τὸ τραῦμα αὐτὸ ὑπάρχει καὶ χωρὶς τὸ διαζύγιον, μὲ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι ὑφίσταται ἡ διάστασις μεταξὺ τῶν συζύγων. Ὅσο νᾶναι ὅμως, ἄλλο εἶναι ἡ διάστασις, ἄλλο τὸ διαζύγιον. Ἡ διάστασις ἀφήνει πάντοτε τὴν, ἔστω ἀπειρο-

ελαχίστην, ἐλπίδα, ἢ ὅποια ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχει κοινωνικὴν σπουδαιότητα. Καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ παιδί τῶν γονέων ποῦ εἶναι μαλωμένοι, καὶ ἄλλο εἶναι τὸ παιδί τῶν γονέων ποῦ ἔχουν χωρίσει. Τὸ νὰ μὴ ἔχη ἐπέλθει τὸ διαζύγιον δίδει ἐκείνην ἔστω τὴν κοινωνικὴν ἐπίφασιν ἐπιτέλους, ἢ ὅποια διὰ τὴν κοινωνικὴν σταδιοδρομίαν καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ παιδιοῦ ἔχει μεγίστην ἀξίαν. Καὶ τὸ νὰ κόψωμε αὐτὴν τὴν τελευταίαν ἐλπίδα ἀπὸ τὸ παιδί, εἶναι μέγα ἔ γ κ λ η μ α.

ΣΤ'

Δὲν χρειάζονται περισσότερα. Ἐπὶ τοιούτων θεμάτων ποῦ, εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, εἶναι θέματα πίστεως καὶ κοσμοθεωρίας, πολλὴ συζήτησις δὲν χρειάζεται. Ὁ καθένας ἠμπορεῖ νὰ ἔχη τὴν γνώμην του, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τὴν ἔχη χωρὶς νὰ ξέρῃ ὁ ἴδιος τί γνώμην ἔχει. Ἐνδιαφέρει λοιπὸν νὰ ξεκαθαρισθοῦν τὰ ἐξῆς πράγματα.

Πρῶτον. Ἐὰν τοιαύτη πρότασις γίνῃ δεκτὴ, τότε ἕνας πάτερρας, ποῦ παίρνει εἰς τὸ μπράτσο τὴν κόρην του καὶ τὴν φέρνει εἰς τὸν βωμὸν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ ξέρῃ, ὅτι δὲν ἐξησφάλισε τὸ μέλλον τῆς κόρης του, ὅτι δὲν φέρνει τὴν κόρην του εἰς ἕνα νέον βίον, ἀλλ' εἰς μίαν σχέσιν, περὶ τῆς διαρκείας τῆς ὁποίας οὐδεμίαν πλέον ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐξασφάλισις, ὅσονδήποτε ὑποδειγματικῶς καλὴ καὶ ἄψογος καὶ ἂν εἶναι ἡ κόρη του. Καὶ μόλις εἰς τὸν γαμβρὸν γυαλίση μία ἄλλη, ἀναποτρέπτως περιμένει τὴν νόμιμον ἢ κλωτσιά!

Δεύτερον. Περὶ μυστηρίου τοῦ γάμου δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ γίνεταί λόγος. Θεωρητικῶς καὶ θεολογικῶς ἐτέθη τὸ ζήτημα ἐὰν κἂν συμβιβάζεται μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Μυστηρίου καὶ αὐτὸ τὸ δικαιολογημένον διαζύγιον. Ἀλλὰ δὲν χρειάζεται νὰ πᾶμε ἕως ἐκεῖ. Θὰ δεχθοῦμε ὅμως ὅλοι ὅτι πρέπει, τοῦλάχιστον ὅπως μία σύμβασις, νὰ δεσμευῇ ἢ σύμβασις ἔστω, τοῦ γάμου. Καὶ ὁ γάμος ἐδῶ μετὰ τὴν πρότασιν ποῦ ὑπεβλήθη, δὲν δεσμεύει. Διότι αὐτὸ ποῦ προτείνεται εἶναι πολλὴ χειρότερον ἀπὸ τὸ «κοινῆ συναίνεσει» διαζύγιον. Ἄς μὴ ξεχνοῦμε ὅτι εἶχε προκαλέσει γενικὴν ἀγανάκτησιν ἢ σκέψις νὰ καθιερωθῇ τὸ κοινῆ συναίνεσει διαζύγιον. Τοῦτο ποῦ προτείνεται τώρα ὅμως εἶναι πολὺ χειρότερον. Διότι δὲν χρειάζεται κἂν κοινῆ συναίνεσις. Ὁ χωρισμὸς γίνεται μόνον μετὰ τὴν μονομερῆ βούλησιν τοῦ ἐνὸς καὶ δὴ τοῦ ἐνόχου, τοῦ πταίσαντος, τοῦ ὑπαιτίου.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ¹

ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΚΛΟΝΙΣΜΟΣ

Ἄγαπητέ Κύριε Διευθυντά.

Ι. Ἐάν εἶναι πάντοτε ἀληθές ὅτι ἡ ὀρθή θέσις ἐνὸς ζητήματος, (ἐπιστημονικοῦ, κοινωνικοῦ, τεχνικοῦ, θεωρητικοῦ, ἢ πρακτικοῦ) ἀποτελεῖ συνήθως καὶ τὴν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον λύσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν περίπτωσιν, περὶ ἧς ἀσχολεῖται τὸ λίαν ἐνδιαφέρον κύριον ἄρθρον τοῦ τελευταίου τεύχους τοῦ ὑπὸ τὴν Ἑμετέ-

1. Ὁ Ὀμότιμος Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ τέως Πρύτανης, διαπρεπῆς καὶ οὗτος νομομαθῆς, ἐπεστείλατο τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν εἰς τὴν Δ' αἰν τοῦ Περιοδικοῦ «Συζήτησις» (τόμ. Ζ', 1966, σ. 117) ἐπὶ τοῦ ὕπ' ὄψιν θέματος, ἧν καὶ ἀναδημοσιεύομεν.

Τὸ τρίτον. Καλὸν θὰ εἶναι νὰ μὴ ὀμιλοῦμεν πλέον περὶ οἰκογενείας. Διότι, μὴ κυττάτε ποῦ ἀκόμη δὲν ἀντελήφθησαν ὅλοι καλὰ-καλὰ περὶ τίνος πρόκειται. Ὅταν ὅμως θὰ τὸ δοῦμε εἰς τὴν πράξιν, ὅταν καὶ οἱ σύζυγοι θὰ ξέρουν πόσον εὐθραυστος θὰ εἶναι ὁ δεσμός τους, θὰ κάνουν καὶ ἀντιστοίχους συνδυασμούς, καὶ ἀντιστοίχους τακτοποιήσεις, καὶ ἀντιστοίχους βολιδοσκοπήσεις. Καὶ ποιός θὰ τοὺς κατηγορήσῃ; Καὶ ὅταν τὰ παιδιά (σύγχρονα παιδιά) ξέρουν ὅτι οἱ γονεῖς των εἶναι συνδεδεμένοι μεταξὺ των μόνον μὲ μιὰ κλωστούλα, ἡ ὁποία σπάει μὲ τὸ παραμικρόν, θὰ βγάλουν τὰ ἐντεῦθεν συμπεράσματα. Καὶ πηγαίνετε νὰ τοὺς ὀμιλήσετε κατόπιν περὶ οἰκογενείας!

Καὶ ἐν τελικῷ συμπεράσματι: Τὸ αὐτόματον διαζύγιον, δὲν εἶναι μόνον χωρισμὸς τῶν συγκεκριμένων οἰκογενειῶν, εἶναι ἀνατίναξις εἰς τὸν ἀέρα τοῦ ὅλου θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας. Ἐάν κανεὶς εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀνατινάξεως αὐτῆς, ἅς εἶναι: δικαίωμά του. Ἄλλὰ ἅς ξέρῃ τί ὑποστηρίζει!

A. N. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ραν Διεύθυνσιν Περιοδικού, ἡ ἀλήθεια αὕτη γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτὴ εἰς πάντα ἀναγνώστην.

II. Πράγματι διατυποῦται τόσον σαφῶς καὶ τόσον θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ χαρακτηριστικῶς διὰ τῆς θέσεως τοῦ δακτύλου «ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλων» τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον καὶ πάλιν ἀπὸ τινος χρόνου ἤρχισε νὰ ἀνακινῆται καὶ νὰ συζητῆται παρ' ἡμῖν, καὶ τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὸν οὕτω καλούμενον ἀντικειμενικὸν κλονισμὸν τῆς ἐγγάμου σχέσεως ὡς λόγον διαζυγίου ἢ τὸ εἰς ὃ καταλήγει ὁ λόγος οὗτος ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ὀνομαζόμενον αὐτόματον διαζύγιον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδέχεται, ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπροσώπως ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων, εἰμὴ μόνον μίαν λύσιν, ἢ ὅποια καὶ ἐν πλήρει συνεπειᾷ τῶν ἐκεῖ ἐκτιθεμένων ὀρθῶς δίδεται.

III. Πρέπει, λέγουν καὶ ὑποστηρίζουν, ὅταν ἀποδεικνύεται ὅτι ἐπῆλθε κλονισμὸς τοῦ ἡθικοῦ καὶ νομικοῦ δεσμοῦ, ὅστις δημιουργεῖ καὶ στηρίζει τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, νὰ χωρῆ διαζύγιον, ἀδιαφόρως ἐὰν ὁ ζητῶν τὸ διαζύγιον εἶναι ἐκεῖνος ὅστις οὐδεμίαν εὐθύνην φέρει διὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, ἢ εἶναι ἐκεῖνος ὅστις προεκάλεσε τὸν κλονισμὸν διὰ τῆς ὑπαίτιου διαγωγῆς του, ἢ ἐὰν ἀμφότεροι εἶναι ὑπαίτιοι. Καὶ ὅταν μὲν τὸ διαζύγιον ζητῆ ὁ ἀναίτιος ἢ ὁ εἰς τῶν συνυπαίτιων, δὲν παρουσιάζεται δυσχέρεια οὔτε ἀντίφασίς τις, ἐφ' ὅσον διαπιστωθῆ ἢ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἐναγομένου ὑπαιτιότης ἢ συνυπαιτιότης. Πῶς ὅμως θὰ καταστῆ τοῦτο δυνατόν, ὅταν τὴν λύσιν τοῦ γάμου ἐπιθυμῆ καὶ ἀπευθύνεται εἰς τὸ δικαστήριον ὁ ἀποκλειστικῶς ὑπαίτιος, δηλαδὴ ὁ προκαλέσας διὰ πράξεων ἢ παραλείψεων τὸν κλονισμὸν εἰς τὰς σχέσεις τῶν συζύγων; Πῶς εἶναι δυνατόν ἄνευ πολλῶν καὶ ποικίλων δυσχερειῶν νὰ διαπιστωθῆ ὅτι ἐπῆλθεν ὁ περὶ οὗ πρόκειται κλονισμὸς; Θὰ ἀρκῆ ὅτι ὁ ὑπαίτιος θὰ ἰσχυρίζεται καὶ θὰ ἀποδεικνύῃ ὅτι ἐγένετο ὁ ἴδιος ὑπαίτιος πράξεων ἢ παραλείψεων, αἱ ὁποῖαι ἀντίκεινται εἰς τὰς ἐκ τοῦ γάμου ἀπορροεῦσας ἠθικὰς καὶ νομικὰς ὑποχρεώσεις καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπομένως δύνανται ὑπὸ τὴν συνήθη πορείαν τῶν πραγμάτων νὰ ἐπιφέρουν κλονισμὸν τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως; Καὶ ἐὰν ὁ ἕτερος σύζυγος δηλοῖ ἢ ἰσχυρίζεται καὶ ἀποδεικνύῃ ὅτι παρὰ τὰς ὡς ἄνω πράξεις καὶ παραλείψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὄντως σοβαραί, δὲν ἀφῆκε νὰ ἐπέλθῃ κλονισμὸς, μακροθυμῶν καὶ ἐλπίζων εἰς τὴν συναίσθησιν καὶ μετάνοιαν τοῦ ὑπαίτιου καὶ εἰς τὴν μὴ ἐπανάληψιν τῶν κλονιστικῶν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου πράξεων; Θὰ θεωρῆται καὶ τότε ὅτι ἐπῆλθεν ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς καὶ θὰ λύεται ὁ γάμος, ἔστω καὶ ἐὰν ὁ ἀναίτιος σύζυγος ἀντιτίθεται καὶ δηλοῖ ὅτι δὲν αἰσθάνεται τὸν κλονισμὸν;

Ἐὰν ναί, τότε λόγος διαζυγίου ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν θά εἶναι ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς, ἀλλ' ἡ αὐθαίρετος καὶ ἀνέλεγκτος βούλησις τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων.

IV. Εἰς ὅσα πολὺ ὀρθῶς τονίζονται εἰς τὸ ὡς ἄνω κύριον ἄρθρον τῆς «Συζητήσεως» ὡς πρὸς τὰ ἀλλαχοῦ συμβαίνοντα, θά ἠδύναντο νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἐπόμενα:

A) Τὸ Σύνταγμα τῆς Τσεχοσλοβακίας (Κράτους δηλαδὴ τελουῦντος ὑπὸ κοινωνικὸν καθεστῶς οὐχὶ ἀπλῶς σοσιαλιστικόν, ἀλλὰ κομμουνιστικόν) (ἄρθρ. 2) ὀρίζει χαρακτηριστικῶς ὅτι: «Ἡ διὰ τοῦ γάμου δημιουργουμένη οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῆς κοινωνίας ἡμῶν, ἡ ὁποία προστατεύει τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις ἀπὸ πάσης ἀπόψεως». (Βλ. *Revue de Droit Contemporain* t. XII (1966) σελ. 65 ἐπ. ἰδίᾳ σελ. 68).

B) Τὸ Σχέδιον τοῦ Κώδ. Οἰκογενειακοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας ὀρίζει, ὅτι ὁ γάμος λύεται διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ μόνον ἐὰν τὸ δικαστήριον πεισθῇ ὅτι ὑφίσταται πραγματικὸς λόγος, ἐπιβάλλων τὴν διάζευξιν ὡς τὴν ἐνδεικνυομένην διέξοδον, ἀνεξαρτήτως τῶν δηλώσεων τῶν συζύγων περὶ κλονισμοῦ κλπ. Ἡ δὲ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τοῦ Σχεδίου τούτου ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ἐν ἀρχῇ καὶ τὰ ἑξῆς: «Ὁ γάμος καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ θεμελιουμένη οἰκογένεια ἀποτελοῦν τὴν βᾶσιν τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας καὶ δεόν νὰ τυγχάνουν τῆς ἰδιαζούσης μερίμνης αὐτῆς... κλπ.».

Ἀμφότερα τὰ παραδείγματα ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ Κράτη, αἱ νομοθεσίαι τῶν ὁποίων διὰ πᾶν ἄλλο δύνανται νὰ κατηγορηθοῦν, οὐχὶ ὅμως καὶ δι' ὑπερβολικὴν συντηρητικότητα.

Μετὰ φιλικῶν χαιρετισμῶν

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΡΑΜΜΟΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου

ΤΟ ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΟΛΑΦΟΣ

Ὡς γνωστὸν τόσον ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία, ὅσον καὶ πλῆθος εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀποκοροῦν ὀρθῶς τὸ αὐτόματον διαζύγιον χαρακτηρίζοντες αὐτὸ ὡς (ανάρκην) ἢ («δυναμίτιδα») εἰς τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας.

Οἱ ὑπέρμαχοι ὅμως τοῦ «αὐτομάτου διαζυγίου» μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια οὐδένα κίνδυνον διατρέχει ἀπὸ τὸ αὐτόματον διαζύγιον, διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι ἔχει ἤδη διαλυθῆ!!

Τὸ ἄτοπον, ἀνεδαφικόν, καὶ ἀναληθές τοῦ τοιούτου ἰσχυρισμοῦ εἶναι προφανές. Λυπούμεθα διὰ τὴν τόσον ἀπροκάλυπτον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐπιστημάνωμεν ὅτι οἱ ταῦτα ἰσχυριζόμενοι δὲν γνωρίζουν ἂν τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν ἢ ἴσως ἐπηρεάζονται μόνον ἀπὸ ὠρισμένα κακὰ παραδείγματα. Δὲν τοὺς ἀδικοῦμεν, διότι — συνήθως ὄντες νομικοὶ ἢ δικηγόροι — ἔχουν προφανῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι φθάνουν μέχρι καὶ τῆς δικαστικῆς αἰθούσης. Ἐκπλησσοῦμεθα ὅμως τὰ μέγιστα μὲ τὴν αὐθαίρετον γενίκευσιν καὶ τὴν συναγωγή συμπερασμάτων δι' ὅλας τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐλαχίστων τούτων κακῶν παραδειγμάτων.

Πιστεύομεν ὅτι, ἐὰν ἀπομακρυνθοῦν ὀλίγον τῶν δικαστικῶν χώρων, ἐὰν κατορθώσουν, ἐκφεύγοντες τῶν νομικῶν κατηγοριῶν καὶ σχημάτων, νὰ πλησιάσουν τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν, θὰ διαπιστώσουν εὐκόλως τὴν πλάνην των. Θὰ ἀντιληφθοῦν καὶ αὐτοὶ ὅπως χιλιάδες εἰδικοί ἐρευνηταί, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ὑπάρχει, ζῆ, καὶ κοσμεῖ κάθε γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Εἶναι ἡ ἀπλῆ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ποὺ συνιστᾷ τὸ πολυτιμότερον κύτταρον τοῦ ἔθνους μας. Εἶναι ἡ οἰκογένεια διὰ τὴν ὁποῖαν εἰλικρινῶς χαίρομεθα, καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ποὺ μοχθοῦν καθημερινῶς, τὰ παιδιὰ ποὺ προσπαθοῦν νὰ μορφωθοῦν, νὰ ἀνέβουν, νὰ γίνουν καλλίτερα. Κάπου-κάπου εὐρίσκομεν καὶ ἓνα παπποῦ ἢ μίαν γιαγιά νὰ δίδουν τὸ ἰδικό τους χρῶμα εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν.

Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ὑπάρχει παντοῦ ὅπου ὑπάρχουν Ἑλληνες. Καὶ ὅπωςδήποτε δὲν πρέπει νὰ θυσιασθῆ, ὡς μηδὲν πταίσασα, χάριν τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ὀλίγων...

ΠΑΝ. ΕΠΑΜ. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. Πρωτ. 1064

Ἀθήνησι τῇ 9ῃ Μαρτίου 1976

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 2403

ΘΕΜΑ : «Σχέδιον Νόμου περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος»

Πρὸς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Συνημμένως ὧδε διαπέμπομεν ὑμῖν, Συνοδικῇ ἐξουσιοδοτήσει, τὸ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 226 καὶ ἡμερομ. 4-3-1976 ἐγγράφου τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης ἀποσταλὲν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ «Σχέδιον Νόμου περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος», τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης, ἵνα λάβητε γνῶσιν.

† Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος

ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΟΜΟΥ

«Περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος».

Τὸ ἄρθρον 1442 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Κλονισμὸς ἐγγάμου σχέσεως. Ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασίμως ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος.

Ἐπὶ ἐξαετοῦς διαστάσεως ἑκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐκτὸς ἐὰν ὑφίσταται πιθανότης ἀποκατάστασεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως.

Τὸ κατὰ τὰς προηγουμένας παραγράφους δικαίωμα πρὸς διάζευξιν δὲν υφίσταται ἰδίᾳ, ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσεται εἰς τὴν λύσιν τοῦ γάμου στηριζόμενος εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐνεκα τῶν ὁποίων τὸ διαζύγιον θὰ ἀπετέλει δι' αὐτὸν ἢ τὰ τέκνα τοιαύτην ἐξαιρετικὴν σκληρότητα, ὥστε, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ ἐνάγοντος, νὰ ἐπιβάλλεται ἡ διατήρησις τοῦ γάμου, ἐπιφυλασσομένης κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 281».

Ἄρθρον 2

Τὸ ἄρθρον 1447 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Συγγνώμη. Τὸ πρὸς διάζευξιν δικαίωμα δι' ὑπαίτιον λόγον διαζυγίου ἀποσβέννυται διὰ συγγνώμης.

Ἡ συγγνώμη παρέχεται εἴτε πρὸ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς εἴτε καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι τῆς τελεσιδικίας τῆς ἀποφάσεως. Ἀλλὰ τὸ δικαστήριον δικαιούται νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψει τὴν περὶ συγγνώμης ἔνστασιν, ἂν αὕτη προταθεῖσα ἤδη ἐφ' ἀπαξ δὲν ἀπεδείχθη».

Ἄρθρον 3

Τὸ ἄρθρον 1448 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Προθεσμία ἀποκλειστικῆ. Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 1441, τὸ πρὸς διάζευξιν δικαίωμα δι' ὑπαίτιον λόγον διαζυγίου ἀποκλείεται μετὰ παρέλευσιν ἔτους, ἀφ' ἧς ὁ προσβληθεὶς σύζυγος ἔλαβε γνῶσιν τοῦ λόγου διαζυγίου, κατὰ πᾶσαν δὲ περίπτωσιν μετὰ δέκα ἔτη, ἀφ' ἧς ἐγεννήθη ὁ λόγος διαζυγίου.

Ἡ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐτήσια προθεσμία ἀναστέλλεται ἐφ' ὅσον χρόνον διαρκεῖ ἡ διαδικασία συνδιαλλαγῆς τῶν ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων».

Ἄρθρον 4

Τὸ ἄρθρον 1449 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Υπαίτιότης ἐναγομένου. Ἐὰν ὁ γάμος ἐλύθη διὰ τινος ὑπαίτιον λόγον διαζυγίου ἀναγράφεται ἐν τῇ ἀποφάσει ὅτι ὁ ἐναγόμενος εἶναι ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου.

Αιτήσῃ τοῦ ἐνάγοντος δύναται νὰ κηρυχθῆ ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου καὶ ὁ κατὰ τὸ ἄρθρον 1442 ἐναγόμενος, ἐὰν ὁ ἰσχυρὸς κλονισμὸς ἢ ἡ διάστασις ὀφείλωνται εἰς ὑπαιτιότητα αὐτοῦ. Ἡ αἰτήσις τοῦ ἐνάγοντος γίνεται δεκτὴ, ἐὰν ὁ ἐναγόμενος δηλώσῃ αὐτοπροσώπως ἢ δι' εἰδικοῦ πληρεξουσίου ὅτι δέχεται νὰ κηρυχθῆ ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου».

Ἄρθρον 5

Τὸ ἄρθρον 1450 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Ὑπαιτιότης ἐνάγοντος. Συνυπαιτιότης. Δι' αἰτήσεως τοῦ ἐναγομένου καὶ ἄνευ ἐγέρσεως ἀνταγωγῆς δύναται νὰ κηρυχθῆ ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου καὶ ὁ ἐνάγων ἢ μόνος οὗτος, ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἐπικαλεῖται γεγονότα συνιστῶντα ὑπαίτιον λόγον διαζυγίου ἢ τινα τῶν ἐν ἄρθρῳ 1442 λόγων καὶ ὑφίσταται ὑπαιτιότης τοῦ ἐνάγοντος. Ἡ αἰτήσις τοῦ ἐναγομένου γίνεται δεκτὴ, ἐὰν ὁ ἐνάγων δηλώσῃ αὐτοπροσώπως ἢ δι' εἰδικοῦ πληρεξουσίου ὅτι δέχεται νὰ κηρυχθῆ ὑπαίτιος διαζυγίου.

Ὅσακις ὑφίσταται ὑπαίτιος λόγος διαζυγίου εἰς βάρος ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, δύναται νὰ κηρυχθῆ μόνον ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου ὁ σύζυγος, τὸ παράπτωμα τοῦ ὁποίου εἶναι κατὰ πολὺ βαρύτερον τοῦ παραπτώματος τοῦ ἑτέρου».

Ἄρθρον 6

Τὸ 1451 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Διαζύγιον διὰ γεγονότα ἀτονήσαντα. Γεγονότα μὴ δυνάμενα πλέον νὰ ἀποτελέσωσι λόγον διαζυγίου, ἐνεκα συγγνώμης ἢ παρελεύσεως προθεσμίας, δύναται: 1) νὰ προταθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπὶ ἄλλων λόγων ἐρειδομένης ἀγωγῆς του· 2) νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς στήριξιν τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 1450 παρ. 1 αἰτήσεως τοῦ ἐναγομένου, ἐὰν καθ' ἑαυτὰ παρεῖχον εἰς τὸν ἐναγόμενον δικαίωμα πρὸς διάζευξιν καθ' ὄν χρόνον ἐγεννήθη ὁ κατ' αὐτοῦ λόγος διαζυγίου».

Ἄρθρον 7

Τὸ ἄρθρον 1453 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Ἐὐλογος ἀποζημίωσις. Ἡθικὴ βλάβη. Ἐὰν διὰ τοῦ διαζυγίου προκαλεῖται περιουσιακὴ ζημία εἰς τὸν

ἀνυπαίτιον σύζυγον, τὸ δικαστήριον δύναται νὰ καταδικάσῃ τὸν ὑπαίτιον σύζυγον εἰς καταβολὴν εὐλόγου ἀποζημιώσεως πρὸς τὸν ἀνυπαίτιον.

Ἐὰν τὸ ἀποτελέσαν τὸν λόγον διαζυγίου γεγονὸς συνετελέσθη ὑπὸ περιστάσεις τοιαύτας ὥστε ἐπῆλθε βαρεῖα προσβολὴ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνυπαίτιου συζύγου, τὸ δικαστήριον δύναται διὰ τῆς περὶ διαζυγίου ἀποφάσεως νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν μόνον ὑπαίτιον τοῦ διαζυγίου ὅπως καταβάλλῃ εἰς τὸν ἀνυπαίτιον χρηματικὸν ποσὸν λόγῳ ἠθικῆς βλάβης».

Ἄρθρον 8

Τὸ ἄρθρον 1454 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Διατροφή. Ὁ κηρυχθεὶς μόνος ὑπαίτιος τοῦ διαζυγίου ὑποχρεοῦται νὰ παρέχῃ εἰς τὸν ἕτερον ἀνάλογον διατροφήν, ἐφ' ὅσον οὗτος ἀδυνατεῖ νὰ διατρέφῃ ἑαυτὸν ἐκ τῆς περιουσίας του, τῶν ἐξ αὐτῆς εἰσοδημάτων ἢ ἐξ ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ ἐγγάμου βίου θὰ ἠδύνατο νὰ μετέλθῃ.

Ὅσακις ὁ γάμος ἐλύθη διὰ τινὰ τῶν ἐν ἄρθρῳ 1442 λόγων, ἄνευ κηρύξεως τινὸς τῶν συζύγων ὡς ὑπαίτιου, δύναται τὸ δικαστήριον, ἐκτιμῶν τὰς περιστάσεις καὶ ἂν τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐκ λόγων ἐπιεικείας, νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἐνάγοντα εἰς παροχὴν διατροφῆς πρὸς τὸν ἐναγόμενον».

Ἄρθρον 9

Τὸ ἄρθρον 1458 τοῦ Α.Κ. ἀντικαθίσταται ὡς ἀκολούθως:

«Ἡ διατροφή δύναται, αἰτήσῃ τοῦ δικαιούχου, νὰ καταβληθῇ καὶ ἐφ' ἄπαξ, ἐὰν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν περιστάσεων.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐφαρμόζονται ἀναλόγως αἱ περὶ διατροφῆς ἀνιόντων καὶ κατιόντων διατάξεις τῶν ἄρθρων 1484, 1485, 1489, ὡς καὶ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 1491 διὰ τὴν περίπτωσιν θανάτου τοῦ δικαιούχου.»

Ἄρθρον 10

Τὸ ἄρθρον 1455 τοῦ Α.Κ. καταργεῖται καὶ τὰ ἄρθρα 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, καὶ 1461 λαμβάνουν ἀντιστοίχως τοὺς ἀριθμοὺς 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, καὶ 1460.

Ἄρθρον 12

Εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα προστίθεται ἄρθρον, ὑπ' ἀριθ. 1461, ἔχον ὡς ἀκολούθως:

«Συμφωνίαι περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ διαζυγίου. Συμφωνία τῶν συζύγων περὶ τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 1452 ἕως 1454 καὶ 1456 ἕως 1458 ἀποτελεσμάτων τοῦ διαζυγίου, περὶ τῆς κατὰ τὰ ἄρθρα 1503 καὶ 1504 ἐπιμελείας, τῶν κοινῶν τέκνων, ὡς καὶ τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 1460 διατροφῆς αὐτῶν, ἐπιφυλασσομένης τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1485, γενόμεναι πρὸ τῆς λύσεως τοῦ γάμου, ἰσχύουν ἐὰν ἐπικυρωθοῦν διὰ τῆς λυούσης τὸν γάμον ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐπὶ περιουσιακῶν διακανονισμῶν μεταξὺ τῶν συζύγων, καθισταμένων ἀναγκαίων εἰς περιπτώσιν διαζυγίου».

Ἄρθρον 12

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος νόμου οἱ λόγοι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαζυγίου ὡς πρὸς τοὺς πρὸ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ τελεσθέντας γάμους κρίνονται κατὰ τὰς διατάξεις τούτου. Ἐκκρεμεῖς δίκαι περὶ διαζυγίου, περὶ ὧν δὲν ἐξεδόθη ἀμετάκλητος ἀπόφασις, μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος κρίνονται ὡς πρὸς μὲν τοὺς λόγους διαζυγίου κατὰ τὰς μέχρι ταύτης ἰσχυούσας διατάξεις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, ὡς πρὸς δὲ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διαζυγίου κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος.

Διὰ γεγονότα λαβόντα χώραν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος νόμου καὶ ἀποτελοῦντα λόγον διαζυγίου κατὰ τὰς διατάξεις αὐτοῦ δύναται νὰ ζητηθῇ τὸ διαζύγιον. Εἰς τὴν περί-

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Ἐξ ἀφορμῆς δημοσιευομένων κατὰ καιροὺς εἰδήσεων εἰς τὸν ἡμερήσιον Τύπον ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ Αὐτομάτου Διαζυγίου καταφθάνουν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον διαμαρτυρίαί ἕνεκα τῆς ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τούτων προκαλουμένης ἀνησυχίας, καὶ ζητεῖται ἡ συμπαραστάσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Ἐκ τοῦ Γραφείου Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀνακοινοῦται, ὅτι αἱ κατὰ καιροὺς καταχωριζόμεναι εἰδήσεις εἰς τὸν καθημερινὸν Τύπον, ἐφ' ὅσον δὲν προέρχονται ἐξ ἐπισήμου Ἀνακοινωθέντος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀποτελοῦν ἀνεύθυνα δημοσιεύματα, ἀπηχοῦντα τὰς προσωπικὰς ἀντιλήψεις μὴ ὑπευθύνων παραγόντων, μὴ χρῆζοντα ὡς ἐκ τούτου διαψεύσεως καθ' ἑκάστην. Ὡς τοιαυτῆ δέον νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ δημοσιευθεῖσα εἰδήσις, καθ' ἣν «ἡ πλειοψηφία τῶν Ἱεραρχῶν (75 ἐν ἐνεργείᾳ) ἔχει ταχθῆ ὑπὲρ τοῦ Ν.Δ. καὶ πέντε (5) μόνον Μητροπολιῖται ἔχουν ἐκδηλωθῆ μὲ δηλώσεις τους κατὰ τοῦ Ν.Δ.».

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος χειρίζεται ὑπευθύνως τὸ ὅλον θέμα καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρξῃ νεώτερόν τι ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐνημερώσῃ ἐγκαίρως τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὑπενθυμίζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀρμοδία Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ ἔχουν λάβει θέσιν κατὰ τῆς τροποποιήσεως τῆς κειμένης Νομοθεσίας καὶ τῆς θεσπίσεως τοῦ Αὐτομάτου Διαζυγίου.

πτωσιν τοῦ ἄρθρου 1442 παρ. 2 τοῦ Α.Κ., ὡς τοῦτο ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ παρόντος, συνυπολογίζεται καὶ ὁ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τούτου διαδραμῶν χρόνος, εἰς δὲ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἄρθρου 1448 παρ. 2 τοῦ Α.Κ., ὡς τοῦτο τροποποιεῖται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ παρόντος, ἡ μὴ συμπληρωθεῖσα κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος τούτου ἐτήσια προθεσμία ἀναστέλλεται καθ' ὃν χρόνον διαρκεῖ ἡ διαδικασία συνδιαλλαγῆς.

Ἡ ἰσχύς τοῦ παρόντος νόμου ἄρχεται μετὰ δύο μῆνας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΚΕ' (1976)

ΠΑΤΕΡΙΚΑ: Κωνστ. Γ. Μπόννη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων, Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, σ. 3, 41, 73, 105, 137, 169, 201, 233, 273, 305, 337, 385, 450, 497.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ: Μητροπ. Ρωγῶν Καλλινίκου, Ὁ Ἱερεὺς καὶ ἡ πνευματικὴ του ζωὴ, σ. 471, 516. — Ἀρχιμ. Τιμοθέου Τριβιζῆ, Τὸ πρόβλημα τῆς ἀποχῆς τῶν πιστῶν ἐκ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, σ. 20, 56. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ σ. 119, 184, 286, 319, 353. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Θεοτόκος καὶ τὸ Ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σ. 523. — Ἀρχιμ. Παντελ. Μπεζενίτη, Ἡ κρίσις καὶ ἡ ἀνανέωσις τοῦ «Κατηχητικοῦ Σχολείου», σ. 22, 88. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ποιμαντικὴ ἀντιμετώπισις τῶν χιλιαστῶν σ. 214, 250, 322, 357, 412. — Πρεσβ. Ἀντωνίου Νικολάου, Τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τοῦ Ἐφμερίου, σ. 369. — Πρεσβυτέρου Ἀντωνίας Ἀ. Ἀλεβιζοπούλου, Προσφορά: Συνομιλία, σ. 32, 61. — Τῆς αὐτῆς, «Καὶ μνηστεύομαι σε ἑμαυτῶ ἐν πίστει καὶ ἐπιγνώσει τὸν Κύριον», σ. 154, 187. — Ι. Κ. «Ὁ ποιμαντικὸς χρόνος, σ. 15. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὅρος ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς ποιμαντικῆς μεθόδου, σ. 53. — Τοῦ αὐτοῦ, «Τί σὺ ἐνταῦθα Ἡλιοῦ», σ. 85. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἀναστάσιμος διακονία, σ. 148. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ρόλος τοῦ Ποιμένος ὡς Πατρός, σ. 181. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἱατρικὴ τέχνη καὶ ποιμαντικὴ Διακονία, σ. 211. — Τοῦ αὐτοῦ, Ψυχασωματικὴ Ποιμαντικὴ, σ. 246. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἀναγκαιότης τῆς συνεργασίας ποιμένος καὶ Ἱατροῦ, σ. 284. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ποιμὴν ἀρμόδιος θεραπευτὴς ψυχονευρωτικῶν διαταραχῶν, σ. 318. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ποιμαντικὴ ἀγωνία, σ. 351. — Τοῦ αὐτοῦ, Θεωρία καὶ Πράξις, σ. 410. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Ποιμαντικὸν Ἰμάτιον, σ. 479. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ καρποφορία τῆς Διακονίας, σ. 521.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ: Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὰ Λειτουργικὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Μ. Βασιλείου, σ. 6. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς μνήμης του. Τὰ ἔργα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὡς πηγὰί Λειτουργικῆς, σ. 45.—Τοῦ αὐτοῦ, Λειτουργικὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου Νύσσης, σ. 77.—Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ Λειτουργικὰ στοιχεῖα εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀγίου Ἀμβροσίου, σ. 109. — Τοῦ αὐτοῦ, Λειτουργικὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Εἰρηναίου, σ. 140. — Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ πασχάλιοι λατρευτικαὶ συνάξεις κατὰ τὸ «Ὀδοιπορικόν» τῆς Αἰθέριας, σ. 172.—Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ τρόπος τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ κηρύγματος, σ. 204, 238. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ διατύπωσις καὶ τὸ ὕφος τοῦ κηρύγματος, σ. 277. — Τοῦ αὐτοῦ, Παραδείγματα ἐποπτικῶν κηρύγματος, σ. 308. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Χριστοκεντρικὸν κήρυγμα, σ. 340, 389, 453. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησιολογικὴ διάστασις τοῦ Ὁρθοδόξου Κηρύγματος, σ. 502. — Πρ ε σ β. Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, Λειτουργικὴ ζωὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῆς Δ. Γερμανίας, σ. 23, 58, 91, 122, 152, 289, 325. — Πρ ε σ β. Κων. Πλατανίτου, «Εορτολόγιον», σ. 25, 60, 125, 156, 190, 294, 376. — Ἀνδρέου Ν. Νομικοῦ, Πηγὴ ἀγαθῶν ἢ Μετάληψις, σ. 29, 126, 193, 360, 422. — Φ. Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίας, σ. 35, 68, 100, 131, 163, 196, 227, 299, 331, 379, 443, 490, 539.

ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΤΙΚΑ: Μητροπ. Δράμας Διονυσίου, Ταπεινοὶ καὶ ἐξουθενωμένοι, σ. 11. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θύρα τῆς σωτηρίας, σ. 49, 81, 113.—Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ Σωτηριώδη ἀποτελέσματα τῆς Ἐξομολογήσεως, σ. 144, 177, 208. — Τοῦ αὐτοῦ, Μοναδικὸν στήριγμα, σ. 241, 280, 312. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ζωὴ τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, σ. 343. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ σκληροτέρα μάχη, σ. 393. — Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Μάρτυρες καὶ ἡμεῖς, σ. 456. — Τοῦ αὐτοῦ, Πτωχεῖα καὶ πλοῦτος, σ. 505. — Πρ ε σ β. Ἐμμ. Κλαϊτζάκη, Τὸ γράμμα μιᾶς ἀπελπισμένης κοπέλας, σ. 216, 256, 290, 327, 364, 417, 530. — Βασ. Μουστάκη, Βίβλος χωρὶς ψηφία, σ. 38. — Τοῦ

αὐτοῦ, Συμβολικὴ Ἰσαριθμία, σ. 70. — Τοῦ αὐτοῦ, Θεοβράβευτη ὑποκρισία, σ. 102. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ πανέμορφη φύση, σ. 134. — Τοῦ αὐτοῦ, «Ὡστε ὄρη μεθιστάνειν», σ. 166. — Τοῦ αὐτοῦ, Παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, σ. 198. — Τοῦ αὐτοῦ, Μουσικὴ ἀπὸ φθαρμένα ὄργανα σ. 230. — Τοῦ αὐτοῦ, «Βέλη νηπίων» σ. 270. — Τοῦ αὐτοῦ, Αὐτοτιμωρούμενοι, σ. 302. — Τοῦ αὐτοῦ, «πρὶν δῆς τὶ χροῶμα ἔχουν τὰ μάτια του», σ. 335. — Τοῦ αὐτοῦ, Καὶ ὁ Χριστὸς ἀπάντησε: ὄχι, σ. 382. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἕνας Βασιλιάς ποῦ πρόδωσε τὸ ὄνομά του, σ. 446. — Τοῦ αὐτοῦ, Νὰ μὴν ἀφήνης κερκόπορτες, σ. 494. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἀπὸ τὸν PB' Ψαλμὸ, σ. 542.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Μητροπ. Περιστερίου Ἀλεξάνδρου, Βασίλειος ὁ Μέγας, σ. 399. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ὅσιος Ἀντώνιος, σ. 462. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος, σ. 511. — Μητρ. Δημητριάδος Χριστοδοῦλου, Ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, σ. 13, 51, 83, 115, 146, 179, 210, 243, 282, 315, 349, 406, 467. — Δημ. Ε. Φερούση, Μορφές τοῦ γένους σ. 30, 66, 98, 129, 162, 195, 297, 377, 432, 481.

ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΚΑ: Μιλτιάδου Ἡλιάδου, Ὁμιλία γενομένη ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἐπισκόπου Αἰγίνης τοῦ Θαυματουργοῦ, σ. 157, 189, 219.

ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΑ: Πρ. Ἀθηνῶν Ἱερωνύμου, Τὸ Ἐπίμαχον Νομοσχέδιον, σ. 551. — Μητροπ. Δημητριάδος Χριστοδοῦλου, Ἐπαγρύπνησις καὶ εὐθύνη, σ. 545. — Α. Ν. Τσιριντάνη, Ὁμ. Καθ. τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τὸ αὐτόματον διαζύγιον, σ. 555, 567. — Γεωργ. Δ. Ράμμου, Λόγοι καὶ Ἀντίλογοι, σ. 577. — Γεωργ. Κωσταρᾶ, Δ. Μ. Δικηγόρου, Περὶ τῶν ἐπενεκτέων μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ Οἰκογενειακῷ δι-

καίφ, σ. 558. — Παν. Ε. Χριστινάκη, 'Ο κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκογενείας κόλαφος, σ. 580. — Σχέδιον Νόμου σ. 581.

ΔΙΑΦΟΡΑ: Μητροπ. Περιστερίου Ἀλεξάνδρου, Ἡ Προστασία τῶν Εἰκόνων, σ. 476. Ἀρχιμ. Ἀμβροσίου Λενῆ, Ἡ ἀθεΐα χθὲς καὶ σήμερα, σ. 17, 55, 86, 116, 150, 183, 212, 248. — Χρήστου Ἀνδρεάδη, Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, σ. 26, 63, 93. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, σ. 159, 191, 222. — Τοῦ αὐτοῦ, Πέτρος καὶ Παῦλος στὴ Νεοελληνικὴ ποίηση, σ. 428, 535. — Ἡλία Δ. Μπάκου, Ἀντιδράσεις καὶ κρίσεις κατὰ Βιβλιαρίου σ. 225. — Πρωτοπρεσβ, Ἄντ. Ἀλεβιζοπούλου, Ἐπιτροπὴ Μελέτης Προβλημάτων Διακινουμένων Ἐργατῶν, σ. 527. — Ἐνας Λάπωνας μᾶς γράφει, σ. 295. — Συνέντευξις τοῦ Ἀστυνομικοῦ Διευθυντοῦ Ἀθηνῶν Κ. Χ. Παπαγεωργίου πρὸς τὴν Ε.Ρ.Τ., σ. 65. — Ἰερὸς Σύνδεσμος κληρικῶν Ἑλλάδος, σ. 218. — Ἐγκύκλιος Τ.Α.Κ.Ε., σ. 259, 371. — Εἰδήσεις τοῦ Τ.Α.Κ.Ε., Πόροι καὶ Ἔσοδα τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. σ. 435, 483. — Ψήφισμα, σ. 374.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: «Ποίμαινε ἡμᾶς...» σ. 5. — Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, σ. 5. — Πολύτιμον δίδαγμα, σ. 6. — Ἡ Θεΐα κοινωνία, σ. 44. — Ὁ θεσμὸς τοῦ Γάμου, σ. 44. — Ὁ Μέγας Φώτιος, σ. 45. — Ὁ Σμύρνης Πολύκαρπος, σ. 75. — Αἱ ἀξίαι τῆς Παραδόσεως, σ. 76. — Ὡς ἄργυρος καὶ χρυσός, σ. 76. — Βαρεῖα εὐθύνη, σ. 108. — «Ζῆλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», σ. 109. — Τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα καὶ ὁ Ἐφημέριος, σ. 109. — Τὸ Ἐκκλησίασμα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, σ. 139. — «Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», σ. 139. — Ἀνάστασις καὶ Ὁρθοδοξία, σ. 140. — Θωμᾶς ὁ Δίδυμος, σ. 171. — Ὡς καὶ οἱ λοιποί, σ. 171. — «Τὸ Παλληκάρι τοῦ Χριστοῦ», σ. 172. — «Οὐκ ἐξ ἀνθρώπων...», σ. 203. — Ἐγκαιρὸς σύστασις, σ. 203. — Ἡ συντομία εἰς τὸ θεῖον

κήρυγμα, σ. 204. — Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, σ. 236. — Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μας Μουσική, σ. 236. — Κακὸν μὲ τρομερὰν ἔκτασιν, σ. 237. — Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου, σ. 237. — Ἡ Πεντηκοστή, σ. 276. — Ὑπερβολικοὶ φόβοι, σ. 276. — Περισσότερον θεῖον κήρυγμα, σ. 276. — Ἡ λατρεία κατὰ τὸ θέρος, σ. 307. — Τηλεόρασις καὶ τρυφερά ἡλικία, σ. 307. — Καὶ ἄλλος κίνδυνος, σ. 307. — Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, σ. 339. — Ὁ φίλος τοῦ Νυμφίου, σ. 339. — «ἐμοὶ ἐποιήσατε...», σ. 339. — Ἡ σημασία τῶν κατηχητικῶν σχολείων, σ. 388. — Ἡ Σώτειρα τοῦ Ἔθνους, σ. 388. — Ἐπὶ τῇ Ὑψώσει τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, σ. 388. — Αἱ λεπτομέρειαι εἰς τὴν Ἱ. Ἐξομολόγησιν, σ. 451. — Ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων, σ. 452. — Οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοὶ, σ. 452. — Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, σ. 500. — Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη, σ. 500. — Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια καὶ οἱ Ἐφημέριοι, σ. 501. — Διὰ τὴν περυστολήν τῆς ἐγκληματικότητος, σ. 501.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ: Ἱ. Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου, σ. 28. — Τοῦ Περιδοικοῦ Ἐκκλησία σ. 19, 37, 80, 97, 124, 149, 155, 165, 224, 224, 226, 255, 265, 275, 288, 314, 375, 318, 409, 445. — Τῆς Ἐφημερίδος Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, σ. 465, 586.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μητροπ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, Ἐπαγρύπνησις καὶ εὐθύνη. — Πρ. Ἀθηνῶν Ἱερωνύμου, Τὸ Ἐπίμαχον Νομοσχέδιον. — Α. Ν. Τσιριντάνη, Ὁμ. Καθηγ. Παν/μίου Ἀθηνῶν, Τὸ Αὐτόματον Διαζύγιον. — Γεωργ. Κωσταρᾶ, Δ. Ν. Δικηγόρου, Περὶ τῶν ἐπενεκτέων μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ Οἰκογενειακῷ Δικαίῳ — Α. Ν. Τσιριντάνη, Αὐτόματον Διαζύγιον. — Γεωργ. Θ. Ράμμου, Καθηγ. Παν/μίου, Διαζύγιον καὶ ἀντικειμενικὸς κλονισμός. — Παν. Ἐπαμ. Χριστινάκη, Ὁ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκογενείας κόλαφος. — Σχέδιον Νόμου. — Ἀνακοίνωσις.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασίου 1, Ἀθήναι 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3 Ζωγράφου. Τηλ. 787978.

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1976

- † 'Ο Δράμας Διονύσιος
- † 'Ο Περιστερίου 'Αλέξανδρος
- † 'Ο Δημητριάδος Χριστόδουλος
- † 'Ο Ρωγών Καλλίνικος
- † 'Ο Ταλαντίου 'Αμβρόσιος

Εδάγγελος Δ. Θεοδώρου, Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνών
'Ιωάννης Φουντούλης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
'Ιωάννης Κορναράκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

'Αρχιμανδρίτης Παντελεήμων Μπεζενίτης

» Τιμόθεος Τριβιζάς

Πρεσβύτερος 'Αντώνιος 'Αλεξιάδης

» 'Εμμανουήλ Καλαϊτζάκης

» Γεώργιος Μεταλληνός

» 'Αντώνιος Νικολάου

» Κωνσταντίνος Πλατανίτης

Βασίλειος Μουστάκης

'Ανδρέας Νομικός

Δημήτριος Φερούσης

Χρήστος Ι. 'Ανδρεάδης

'Ηλίας Μπάκος

Μιλτιάδης 'Ηλιάδης

'Αντωνία Α. 'Αλεξιάδου